

# Kipua kuvailevien adjektiivien analyysia

Maarit Lamminen

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli, kieliasiantuntijan opintopolku

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Elokuu 2018

*Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.*

Tutkielma, 63 s., 11 liites.

Suomen kieli, kieliasiantuntijan opintopolku

Elokuu 2018

---

Tutkimus käsittelee suomen kielen kipua kuvailevien adjektiivien rakennetta, vakiintuneisuutta ja semantiikkaa. Pääasiallisena tutkimusaineistona on internetissä julkaistulla kyselytutkimuksella kerätty sana-aineisto. Kysely toteutettiin Webropol-työkalun avulla maaliskokuussa 2018, ja aineistoa kertyi yhteensä 111 informantilta. Tutkimusaineiston lekseemimäärä on 331. Osittaisena vertailuaineistona toimii Suomalainen kipusanasto, joka on 1980-luvun alussa luotu kansainvälisen mallin mukaan helpottamaan kipupotilaiden diagnosointia.

Aineiston rakenteellisessa analyysissä kipuadjektiivit on jaoteltu perussanoihin, johdoksiin ja yhdyssanoihin. Näistä johdokset ovat ylivoimaisesti suurin ryhmä: substantiivikantaisia johdoksia on aineistosta noin kolmasosa ja verbikantaisia johdoksia eli partisiippeja yli puolet, joten johdokset muodostavat noin 4/5 koko aineistosta. Perussanoihin luettavia oli aineistosta 53 adjektiivia, ja yhdyssanoja oli ainoastaan 31.

Tämän jälkeen tutkimuksessa tarkastellaan aineiston kipuadjektiivien yleisyyttä ja vakiintumista sanastoon sekä vertaillaan kerättyä aineistoa Suomalaiseen kipusanastoon. Aineiston lekseemeissä on runsaasti hajontaa, koska ainoastaan 63 lekseemiä on saanut vähintään viisi mainintaa ja hyvin monilla lekseemeillä on ainoastaan yksi tai kaksi mainintaa. Aineiston adjektiiveista hieman yli puolet voidaan kuitenkin katsoa leksikaalistuneiksi eli vakiintuneiksi sanastoon. Vertailussa Suomalaisen kipusanaston ja sen aineiston kanssa osoittautui, että melko suuri osa adjektiiveista on ollut jo 1980-luvun alussa aktiivisessa käytössä kipua kuvailtaessa ja myös melko samansuuntaisin esiintymämäärin.

Viimeisessä pääluvussa teen aineiston semanttista jaottelua adjektiivien suhteellisuuden ja absoluuttisuuden sekä merkityskenttien kannalta. Lisäksi analysoin aineistossa esiintyviä synonyymeja sekä vastakohtaisuutta. Lopuksi tarkastelen informanttien tekemän arvion pohjalta sitä, voiko eri adjektiivien avulla ilmaista kivun voimakkuutta. Se osoittautuu oikeansuuntaiseksi ainoastaan niiden adjektiivien kohdalla, jotka jo lähtökohtaisesti ilmaisevat kivun voimakkuutta. Muitten kohdalla on melko paljon hajontaa.

Tutkimuksen perusteella suomen kielen kipua kuvaileva adjektiivisto on osittain melko vakiintunutta, mutta toisaalta suomen kielessä pystyy myös luomaan joustavasti uusia ja kuvaavia kipuadjektiiveja.

Asiasanat: adjektiivit, kipu, kyselytutkimus, sananmuodostus, sanastontutkimus, sanasemantiikka, semantiikka

## Sisälllys:

1. Johdanto	
1.1. Tutkimuskysymykset.....	2
1.2. Aiemmat tutkimukset.....	2
1.3. Tutkimusaineistot.....	3
1.4. Työn rakenne.....	9
2. Kipu ja kieli.....	11
3. Adjektiiveista	
3.1. Adjektiivit sanaluokkana.....	14
3.2. Adjektiivien rakenteellinen jaottelu.....	14
3.3. Adjektiivien semanttinen jaottelu.....	18
4. Kipuadjektiivien rakenteellinen jaottelu	
4.1 Perusadjektiivit.....	22
4.2. Nominikantaiset adjektiivijohdokset	
4.2.1. <i>inen</i> -päätteiset johdokset.....	23
4.2.2. Muut nominikantaiset johdokset.....	24
4.3. Partisiipit.....	25
4.4. Yhdyssanat.....	29
4.5. Muutama erityisryhmä aineistossa.....	30
5. Kipuadjektiivien vakiintuneisuus sanastoon	
5.1. Aineiston yleisimmät lekseemit.....	33
5.2. Aineiston vertailua Suomalaiseen kipusanastoon.....	35
5.3. Leksikaalistuneet kipuadjektiivit.....	39
5.4. Kokoavaa tarkastelua.....	40
6. Kipuadjektiivien semantiikkaa	
6.1. Absoluuttiset ja suhteelliset adjektiivit.....	41
6.2. Merkityskentät.....	43
6.3. Synonymia.....	48
6.4. Vastakohtat.....	50
6.5. Kivun voimakkuus adjektiivin merkityksessä.....	53
6.6. Kokoavaa tarkastelua.....	56
7. Lopuksi.....	58
Lähteet.....	61
Liitteet: Liite 1: Kipuadjektiivikyselyn saatesanat	
Liite 2: Kipuadjektiivikysely	
Liite 3: Kyselytutkimuksella kerätty adjektiiviaineisto	
Liite 4: Suomalainen kipusanasto MQP:n mukaan ryhmiteltynä	

# **1. Johdanto**

## **1.1. Tutkimuskysymykset**

Tutkimukseni tarkoitus on analysoida suomen kielessä esiintyviä kipua kuvaavia adjektiiveja sekä niiden rakenteen että semantiikan osalta. Rakenteen kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat, minkälaisista osista tutkimuksen kohteena oleva kielenkäyttäjiltä kerätty sanasto rakentuu ja missä suhteessa eri ryhmät ovat lukumääräisesti toisiinsa. Semanttisia kysymyksiä ovat kipuadjektiivien jakautuminen absoluuttisiin tai suhteellisiin adjektiiveihin, ryhmän sisältämät erilaiset merkityskentät sekä kipuadjektiivijoukossa esiintyvä synonymia ja vastakohtaisuus. Mielenkiintoista on myös se, ymmärtävätkö eri ihmiset adjektiivien ilmaisevan kivun voimakkuuden samansuuntaisesti eli voiko sen sanoa sisältyvän adjektiivin merkitykseen.

## **1.2. Aiemmat tutkimukset**

Kielelliseltä kannalta kipua on tutkittu aiemmin mm. opinnäytetöissä: Riina Klemettisen pro gradu -tutkielma vuodelta 2007 analysoi kivun kielentämistä yleisesti, ja Viktoria Alekseevan Tarton yliopistossa tekemä maisterintutkielma vuodelta 2012 keskittyi kipuverbeihin ja niiden konstruktioihin. Kipua kuvaavia adjektiiveja ei kuitenkaan ole tutkittu aiemmin, Klemettisen aineistossakin eri adjektiiveja oli vain viisi (Klemettinen 2007, 80).

Kivusta on tehty paljon hoitotieteen, fysioterapian ja lääketieteen opinnäytetöitä, joissa käsitellään kipusanastoa, mutta ei tietenkään kielitieteelliseltä kannalta. Kipua kuvaavista adjektiiveista on kuitenkin paljon hyötyä kipupotilaalle, kun hän pyrkii antamaan lääkärille mahdollisimman tarkan kuvan omasta tilanteestaan, joten siinä mielessä niiden tutkiminen on hyödyllistä.

Adjektiiveja sinänsä on tutkittu paljonkin. Aimo Hakanen on tutkinut adjektiiveja hyvin laajalti väitöskirjassaan *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä* (1973), jota käytänkin tämän työn yhtenä lähteenä. Toinen merkittävä lähteeni on Helinä Koiviston väitöskirja (1987), jossa hän on tutkinut partisiippeja ja niiden adjektiivistumista suomen kielessä.

Adjektiiveista on kirjoitettu runsaasti myös opinnäytteitä. Turun yliopistossa valmistuneita ovat mm. Sari Lukan *Adjektiivien käyttö sanomalehtikielessä* (1992), Pirita Hyvärisen *Itsen kuvaileminen naisten kontakti-ilmoituksissa* (2010), Jaakko Antikaisen (2012) tutkimus hifialan adjektiiveista ja Marketta Virran *Työpaikkailmoitusten adjektiivien semantiikka ja rakenne* (2015). Näistä töistä sekä Tampereen yliopistossa julkaistusta Hanni-Tuulia Hovilan pro gradu -tutkielmasta *Henkilökategoriointi kaupunkilehti Tamperelaisen kontakti-ilmoituksissa* (2007) olen saanut monia hyviä vinkkejä omaan tutkimukseeni.

Kyselytutkimusten käyttöä kielitieteellisen aineiston keräämisessä ovat tutkineet mm. Ulla Vanhatalo ja Jarno Raukko. Ulla Vanhatalon väitöskirja vuodelta 2005 (*Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan.*) sisältää neljä teemaan liittyvää artikkelia sekä niiden yhteenvetona laajaa pohdintaa kyselytestien hyvistä ja huonoista puolista kielitieteen apuna. Jarno Raukko (2002) on kirjoittanut artikkelin "Pitämisen polysemia: miten koehenkilöt hahmottavat *pitää*-verbin merkitystyyppejä", jossa hän käyttää kyselytestimenetelmää tutkimuksen apuna. Olen käyttänyt näitä kirjoituksia suunnitellessani omaa kipuadjektiivikyselyäni. Kyselyä tehdessäni sain lisäksi apua Kukka-Maaria Wessmanilta, joka kommentoi kyselyäni tekovaiheessa ja antoi paljon teknisiä vinkkejä Webropolin käyttöön.

### **1.3. Tutkimusaineistot**

Käytän työssäni kahta eri aineistoa: pääasiallisena aineistona on itse kyselytutkimuksella keräämäni aineisto (myöhemmin työssä viitataan siihen sanalla aineisto), jota vertailen

työn viidennessä luvussa kandidaatintutkielmassani käyttämäni Suomalaiseen kipusanastoon (myöhemmin työssä SuKS).

Oman aineistoni olen kerännyt Webropol-työkalun avulla toteutetulla internetkyselyllä. Vastaukset on kerätty maaliskuussa 2018. Vastajia kyselyyn on etsitty mm. sosiaalisen median (Facebook, Twitter) kautta erityisesti kipupotilaiden vertaistukiryhmissä, mutta myös tavallisissa some-päivityksissä, ja sitä on jaettu eteenpäin monelle taholle, joten vastaajajoukko on taustoiltaan varsin heterogeeninen.

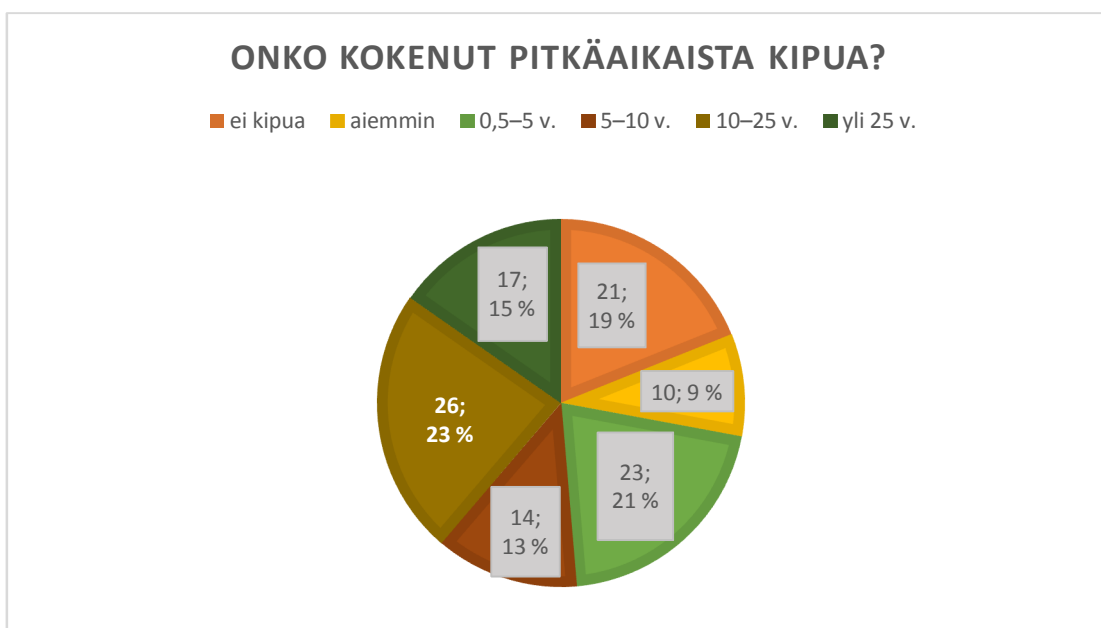
Kyselyssä oli neljä varsinaista aiheeseen liittyvää kysymystä, ensimmäisenä ja tärkeimpänä "Luettele mahdollisimman monta mieleesi tulevaa kipua kuvailevaa adjektiivia, myös kaikki mielestäsi samaa tarkoittavat adjektiivit.", sekä kahdeksan taustatietokysymystä. Kipuadjektiiveja keräilevän kysymyksen lisäksi kyselyssä oli muutama aineistoa tarkentava kysymys: Pyysin informanteja poimimaan erikseen luettelemistaan sanoista hyvin voimakasta kipua (asteikolla 1–10 noin 8–10), hyvin lievää kipua (asteikolla noin 1–3) ja keskenään samaa tarkoittavat sanat. Kaksi ensin mainittua eli kysymykset 2 ja 3 oli merkitty pakollisiksi, joten niihin lähes kaikki olivat valinneet vähintään yhden tai muutaman adjektiivin, vain muutama oli merkinnyt pelkän viivan, "ei ole" tms. Neljänteen kysymykseen eli synonyymikysymykseen sain 41 aineistokelpoista <sup>1</sup> vastausta. Taustakysymyksissä kysyttiin ikää, sukupuolta, koulutustaustaa, sitä kärsiikö kroonisista kivuista, kuinka kauan on ollut kipuja ja kuinka kovia kivut ovat. Kysymyslomake saateteksteineen löytyy kokonaisuudessaan liitteistä 1 ja 2.

Kyselyyn vastasi 112 henkilöä, ja jouduin hylkäämään kokonaan yhden vastauksista, koska siinä henkilö oli luetellut ainoastaan substantiiveja. Myös muilla informanteilla oli mukana muutamia substantiiveja tai verbejä, mutta pääosin heidän vastauksensa vastasivat tehtävänantoa, joten heidän kohdallaan poistin vain aineistoon kuulumattomat sanat. Aineiston lopullinen informanttimäärä on näin ollen 111.

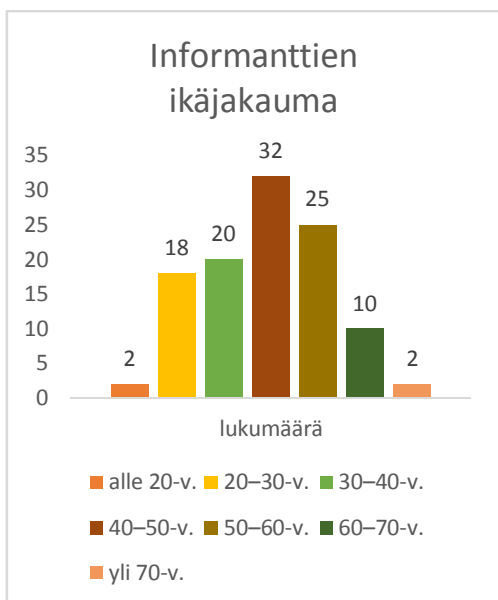
---

<sup>1</sup> Olen tässä kohdin poistanut ne vastaukset, joissa ei ollut selkeitä synonyymipareja tai -joukkoja, vaan esim. kerrottu, että "Kaikkihan nuo tuntee kipua." tai "Kaikki kipuadjektiivit ovat luokittelultaan häiritseviä."

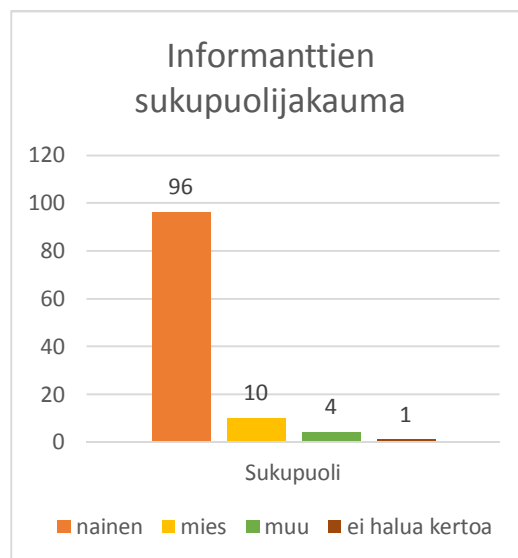
Seuraavassa kolmessa kaaviossa kuvataan informanttien kiputaustaa sekä ikä- ja sukupuolijakaumaa.



KAAVIO 1: Onko informantti kokenut pitkäaikaista kipua?



KAAVIO 2: Informanttien ikäjakauma



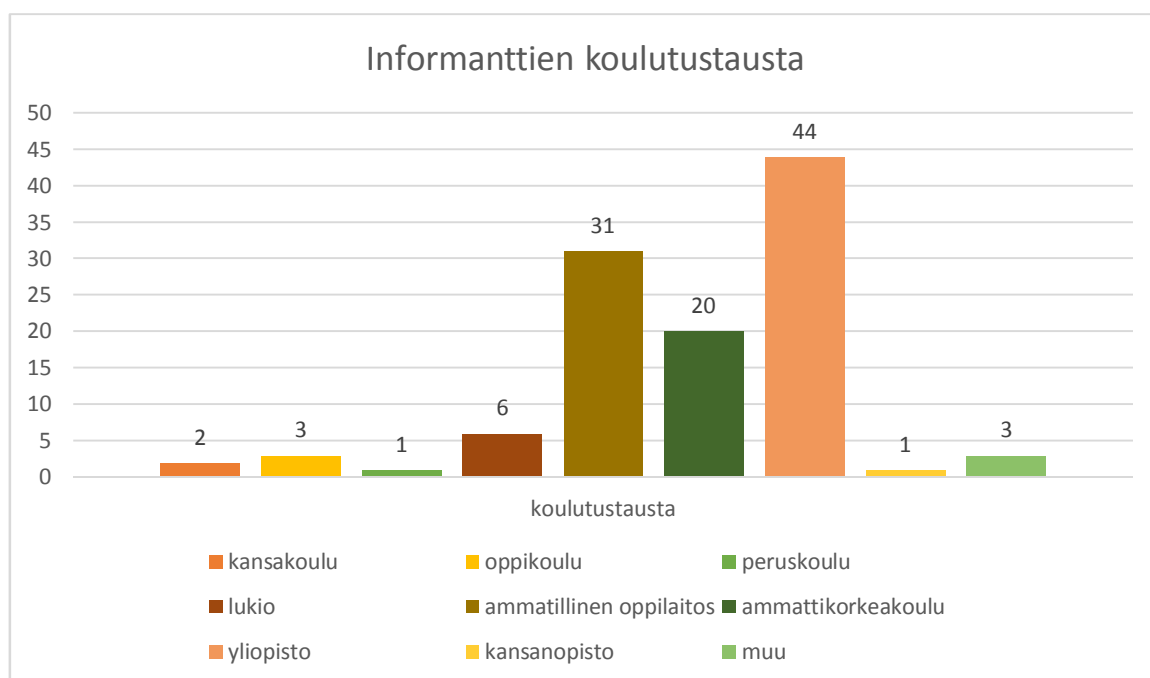
KAAVIO 3: Informanttien sukupuolijakauma

Suurin osa informanteista kärsii tai on kärsinyt kroonisista kivuista (kaavio 1). Ainoastaan 21 henkilöä ilmoitti, ettei ole koskaan kärsinyt pitkäaikaisesta kivusta, ja 10 kertoi



kärsineensä siitä aiemmin, mutta ei enää. Peräti 90 informanttia 111:sta on siis vankkoja kokemusasiantuntijoita. Lisäksi vain 23 informanttia ilmoitti, että heillä ei ole koskaan diagnosoitu mitään kipua aiheuttavaa sairautta. Informanttien muut taustat ovat hyvin moninaiset. Ikäjakauma (kaavio 2) on alle kaksikymmenvuotiaista yli 70-vuotiaisiin, ja erityisesti ikäryhmässä 30–60-vuotiaat on paljon vastaajia. Pääosa informanteista (96) on naisia, miehiä on ainoastaan 10, muunsukupuolisia 4 ja yksi ei halunnut kertoa sukupuoltaan (kaavio 3). Naisten suuri määrä selittynee sillä, että naiset ovat kokemukseni mukaan miehiä aktiivisempia vertaistukiryhmissä.

Seuraava kaavio havainnollistaa informanttien koulutustaustaa:



KAAVIO 4: Informanttien koulutustausta

Informanttien koulutustausta (kaavio 4) on vaihteleva; mukana on muutama pelkästään kansakoulu-, oppikoulu-, peruskoulu- tai lukiotaustainen, mutta suurimmalla osalla on myös jatko-opintoja. Ammatillinen koulutus on 31 informantilla, 21 on käynyt ammattikorkeakoulun ja peräti 44:llä on yliopistotausta. Yliopistolaisten suuri osuus saattaa johtua siitä, että kyselylinkkiä jaettiin Turun yliopiston intranetissä sekä opiskelijoiden keskuudessa, mutta varmuutta siitä ei ole, koska ei ole tietoa mitä kautta ihmiset ovat kyselyn löytäneet. Kielitieteellistä taustaa on 18 informantilla. Myös

murretausta on informanteilla varsin moninainen, joskin Lounais-Suomi ja erityisesti Turun seutu ovat laajalti edustettuna: esimerkiksi Turun murteen ilmoitti omakseen 21 informanttia ja varsinaissuomalaiseksi itsensä kuvasi 13 informanttia. Karjalan suunnalta ja pääkaupunkiseudulta oli viitisen informanttia kummastakin. Pohjanmaalta, Pirkanmaalta ja Savosta oli kolme informanttia kustakin. Lisäksi ympäri maata oli kotoisin yksittäisiä informantteja, ja peräti 35 informanttia kuvaili puhuvansa lähes murteettomasti tai hyvin sekamurteisesti.

Kun vertailee informanttien antamia vastauksia sen mukaan, kuinka pitkään he ovat kokeneet pitkäaikaista kipua, niin kivun pitkäaikaisuus korreloi jonkin verran vastausten määrän kanssa. Pitempään kroonista kipua kokeneet luettelivat usein enemmän adjektiiveja kuin lyhyemmän aikaa kipua kokeneet. Erityisen hyvin erot näkyivät siinä, kuinka paljon kovaa kipua ilmaisevia adjektiiveja informantit luettelivat: yli 25 vuotta kroonisista kivuista kärsineet valitsivat selkeästi eniten adjektiiveja kysymykseen kovaa kipua ilmaisevista adjektiiveista. Se ryhmä, joka ei ollut kokenut lainkaan pitkäaikaista kipua, luutteli myös melko pitkiä adjektiivilistoja, mutta taustakysymysten perusteella monella heistä oli kielitieteellistä taustaa tai muutoin korkea koulutustaso, mikä saattaa vaikuttaa sanavaraston kokoon laajentavasti.

Aineistosta löytyy kaiken kaikkiaan 331 erilaista adjektiivia. Aakkosellinen luettelo niistä löytyy liitteestä 3. Vastauksissa oli mukana myös muutamia sanaliittoja, mutta niiden vähyyden vuoksi olen rajannut ne pois aineistosta, vaikka osa niistä olikin mielenkiitaisia, kuten *armoa opettava* tai *värinällä etenevä*.

Aineistossa oli kaiken kaikkiaan yllättävän vähän kirjoitusvirheitä, mahdollisesti nykyisten mobiililaitteiden ennakoivan tekstinsyötön ansiosta. Selkeät lyöntivirheelliset muodot olen laskenut suoraan mukaan niiden adjektiivien määriin, joihin ne selkeästi kuuluvat: *aaltouleva* > *aaltoileva*, *säköiskumainen* > *sähköiskumainen*, *säteievä* > *säteilevä*, *herrmostuttava* > *hermostuttava*. *Jonottava* aiheutti aluksi pohdintaa, koska se on myös itsessään mahdollinen sana, mutta informantti oli listannut sen myös kolmanteen kysymykseen tarkoittamaan lievää kipua ja siinä kirjoittanut sen muodossa *jomottava*, joten *jonottava* osoittautui pelkäksi lyöntivirheeksi. *Ajottainen* ja *epämielyttävä* voivat olla lyöntivirheitä tai kielivirheitä, mutta olen laskenut ne mukaan muodossa *ajoittainen*

ja *epämiellyttävä*, koska ns. väärän muodon syyllä ei ole tässä tutkimuksessa suurta merkitystä. *Ajottaisen* kirjoittaja on käyttänyt myös esimerkiksi sanaa *rajoittava*, joten siinä mielessä tuo voisi olla lyöntivirhe, ja *epämiellyttävää* käyttänyt listasi sen samassa muodossa myös kolmanteen kysymykseen, mutta hän on toisaalta voinut kopioida sen ensimmäisestä kysymyksestä.

*Toispuolinen* on mainittu aineistossa kaksi kertaa, kummallakin kerralla ns. virheellisessä kirjoitusasussa *toispuoleinen*, joten olen ottanut sen mukaan informanttien kirjoittaman muodon mukaan. *Kuumottava* esiintyy aineistossa 20 eri informantilla ja kaikilla ilman *i*-kirjainta. Sen kantaverbin alkuperäinen lämpöön viittaava kirjoitusasu on *kuumoittaa*, mutta nykyään myös *kuumottaa*-muoto on hyväksytty yleiskielessä, molemmat variantit löytyvät Kielitoimiston sanakirjasta.

Kandidaatintutkielmassani keskityin pieneen ja selkeästi rajattuun aineistoon eli kipudiagnostiikan apuvälineeksi kehitettyyn ns. Suomalaiseen kipusanastoon, joka sisältää 56 kipua kuvailevaa adjektiivia. Se on julkaistu vuonna 1981, laatijoina Heikki Ketovuori ja P.J. Pöntinen.

Suomalainen kipusanasto on kehitetty 1980-luvun alussa helpottamaan kipudiagnoosien tekoa. Se perustuu vastaavaan englanninkieliseen McGillin yliopistossa vuonna 1971 kehitettyyn McGill Pain Questionnaireen (MPQ). (Ketovuori–Pöntinen 1981, 248.) Kivun sanallinen kuvailu on osittain myös kieli- ja kulttuurisidonnaista, joten kipusanalista ei voi vain kääntää sana sanalta englannista suomeen. Eri kulttuureissa on eri alaryhmiä, esimerkiksi suomenkielisestä listasta on jätetty kokonaan pois ”rankaiseva” sanaryhmä (MPQ:ssa mm. punishing, vicious). (Vainio 2009, 20.)

Kipusanaston suomenkielinen versio koostettiin pyytämällä ensin 45:tä itäsuomalaista ja 32:tä länsisuomalaista listaamaan vapaasti mahdollisimman monta kipua kuvailevaa adjektiivia. Tämän jälkeen heille annettiin aakkosellinen lista MPQ:n sanoista, jotka oli käännetty suomeksi sanakirjamerkityksen mukaan. Testiryhmä lajitteli omat sanansa

tämän listan mukaan, ja sanoille annettiin tässä vaiheessa myös ns. VAS-arvo<sup>2</sup> kivun suhteellisen voimakkuuden mukaan. Sanoista tehtiin alustava lista sen perusteella, mitkä olivat yleisimmin käytetyt sanat, ja tämä lista annettiin 76 yliopisto-opiskelijalle, jotka ryhmittelivät ne alkuperäisiin kategorioihin, siten että kuhunkin ryhmään tuli sanoja, jotka kuvaavat sen ryhmän kipua VAS-asteikon mukaan selkeästi eroavilla intensiteeteillä. (Ketovuori–Pöntinen 1981, 247–253.)

Eri lähteissä Suomalaisen kipusanaston ryhmien yhdistely tai nimeäminen eroavat hieman; olen työssäni käyttänyt alkuperäisen artikkelin ryhmittelyä ja adjektiivilistaa, josta olen korjannut yhden sanan kirjoitusasun oikeakieliseksi: toispuoleinen > toispuolinen (eri lähteissä sana esiintyy vaihtelevasti eri muodoissa). Liitteessä 4 on kaikki SuKS:n adjektiivit lueteltu alkuperäisen ryhmittelyn mukaan. Ryhmien otsikoiden suomenkieliset nimet on poimittu Helsingin lääkärilehdestä 2/82. Ryhmittely kertoo, missä merkityksessä kutakin adjektiivia on tässä yhteydessä käytetty, koska monella on myös muita merkityksiä Suomalaisen kipusanaston ulkopuolella.

## **1.4. Työn rakenne**

Analysoin työssäni aluksi kyselyllä keräämäni aineiston adjektiivien rakennetta ja aineiston muuta koostumusta (luku 4), ja sen jälkeen otan luvussa 5 esille eri adjektiivien yleisyyden ja vakiintuneisuuden sekä vertailen omaa aineistoani Suomalaiseen kipusanastoon. Loppuosa tutkielmaa, luku 6, käsittelee adjektiivien semantiikkaa, ja teen semanttista jaottelua muun muassa suhteellisuuden ja vastakohtaisuuden kannalta sekä tarkastelen merkityskenttiä ja synonymiaa. Otan tässä luvussa myös esille sen, miten informantit ymmärtävät kipuadjektiivien voimakkuuden.

Kun puhun tekstissä aineistossa olevista lukumääristä, tarkoitan sillä eri lekseemien määrää, en sitä montako tietyn lekseemin esiintymää on aineistossa. Käsittelem työssä

---

<sup>2</sup> VAS = Visual Analogue Scale eli 10 cm:n jana, jolle kivun voimakkuus sijoitetaan millimetrin tarkkuudella, käytetään yleisesti kivun diagnosoinnissa, ks. esim. Kalso–Kontinen 2009, 55.

erikseen omassa luvussa yksittäisten lekseemien esiintymääriä (luku 4), muissa luvuissa mainittu lukumäärä tarkoittaa siis aina eri lekseemejä.

Tutkimukseni on pääosin kvalitatiivinen, mutta teen kvantitatiivisia päätelmiä siltä osin kuin se on pienehkön aineiston kannalta mahdollista. Erityisesti yksittäisten lekseemien kohdalla ei ole mahdollista tehdä laajamittaisia päätelmiä, koska monen esiintymämäärät ovat niin pieniä.

## 2. Kipu ja kieli

"Kipu on epämiellyttävä sensorinen ja tunneperäinen kokemus, joka liittyy jo tapahtuneeseen tai uhkaavaan kudonvaurioon tai jota kuvaillaan samanlaisin käsittein kuin kudonvaurion yhteydessä. Kivun määrittelyä vaikeuttaa se, että monesti kipua tunnetaan silloinkin, kun mitään kudonvaurioita ei ole tapahtunut eikä kivulle löydy mitään patofysiologista syytä. Koska kipu on aina kuitenkin subjektiivinen, tunneperäinen kokemus, ei tällaista kivun tuntemusta voida erottaa kudonvaurion yhteydessä havaitusta." (Pöntinen 1980, 1177.)

Kipu on siis luonteeltaan hyvin subjektiivinen kokemus, joten ihmisen on vaikea ymmärtää toisen kipua, ellei ole kokenut itse vastaavaa. Potilaan ja lääkärin yhteisymmärryksen vuoksi on kuitenkin tärkeää, että lääkäri saa potilaan kivun luonteesta oikeanlaisen kuvan, jotta hän pystyy tekemään mahdollisimman tarkan diagnoosin ja tarjoamaan potilaalle juuri tämän kipuihin parhaiten sopivan hoidon ja lääkityksen. Koska kivun kuvaileminen on vaikeaa ja kuvailun ymmärtäminen vielä vaikeampaa, on lääketieteessä kehitetty avuksi monenlaisia mittareita, asteikkoja ja myös sanalistoja, joista Suomalainen kipusanasto on sanamäärältään yksi laajimmista suomenkielisistä ja se mainitaan useissa lääketieteen kipua käsittelevissä oppi- ja tietokirjoissa (esim. Kalso–Kontinen 2009, 57).

Nykyisessä hoitotyössä yksilöä pidetään oman kipunsa parhaana asiantuntijana, joten paras keino arvioida kipua on kysyä potilaalta itseltään. Kivun itsearviointi ei kuitenkaan ole helppoa kaikille, joten potilasta voi ohjata arvioinnissa. Tämän voi tehdä kysymällä erilaisia kysymyksiä tai käyttämällä apuna mittareita tai sanalistoja. Potilaan on tärkeää arvioida kivun voimakkuuden lisäksi myös esimerkiksi sen sijaintia, kestoa ja laatua. (Salanterä ym. 2006, 78.) Kivun voimakkuus on suhteellinen käsite ja jokainen potilas kokee kivun yksilöllisesti, joten potilaan kipua ei voi suoraan verrata toisten potilaitten kipuun, vaan sitä tulisi verrata potilaan omiin aiempiin kipukokemuksiin (Salanterä ym. 2006, 84).

Kivun sanallisen kuvailun avulla on mahdollista saada tietoa potilaan kipukokemuksen sensorisista ominaisuuksista, affektiivisista piirteistä ja kivun voimakkuudesta. Sanallisella kuvailulla on myös mahdollista erottaa toisistaan akuutti ja krooninen kipu,

sillä akuutista kivusta kärsivät käyttävät kipunsa kuvailuun useammin sensorisia kipuluokkia (paine, lämpötila, ajallisuus, puutuminen) kuin kroonisesta kivusta kärsivät, jotka kuvaavat kipuaan taas useammin affektiivisilla kipusanoilla (pelko, ahdistavuus, ärsyttävyyys). (Kalso–Kontinen 2009, 56.) Kivun laadun arviointiin käytettävillä adjektiiveilla voidaan jopa päästä kivun syyn jäljille, koska erilaiset adjektiivit voivat viitata täysin erityyppisiin kipuihin. Toisaalta adjektiivit voivat tuoda myös ongelmia subjektiivisuutensa takia. (Salanterä ym. 2006, 89.)

Koska kipu on subjektiivinen kokemus, se eristää helposti potilaan muista ihmisistä. Potilas on usein kipunsa kanssa yksin, jolloin vuorovaikutus hoitohenkilökunnan kanssa on tärkeä osa hoitoa. Lääkärin tai hoitajan on tärkeää kuunnella, kuulla ja ymmärtää potilasta, jotta vuorovaikutus toimii. Näissä tilanteissa esimerkiksi kipusanalistat ja -lomakkeet ovat hyvä apu potilaan kokemuksen ymmärtämiseen. (Vainio 2009, 25.) Kyselylomakkeita on kuitenkin paljon erilaisia, niitä kehitetään koko ajan lisää, ja lisäksi jokaisella lääkärillä on omat suosikkinsa. Toisaalta laaja valikoima on hyvä asia, mutta haittaa esimerkiksi eri hoitoyksiköiden tai hoitomenetelmien vertailua. Yhtä ainoata oikeaa kipumittaria ei kuitenkaan ole olemassa. Parempien ja yhtenäisempien mittarien kehittäminen kuitenkin jatkuu uusien teorioiden ja tieteellisten löydösten myötä. (Estlander 2003, 107–109.)

Suomalaisen kipusanaston kehittämisessä mukana ollut Heikki Ketovuori on tehnyt psykologian lisensiaatintyönsä Tampereen yliopistossa Suomalaisesta kipusanastosta. Työssään hän käy aluksi läpi prosessin, jonka avulla suomalainen kipusanasto on muodostettu. Varsinaisessa tutkimusosiossa hän testaa kipusanastoa neljällä erilaisella potilasryhmällä ja tutkii miten hyvä sanaston erottelukyky on erilaisten kiputilojen kuvaamisessa ja miten kipusanastoa voi käyttää myös tilanteen muuttumisen kuvaajana esimerkiksi kuntoutuksessa olevien potilaiden kipujen muuttumisessa ja lievenemisessä. Sanaston erottelukyky osoittautui hyväksi, samalla tavoin kuin esikuvansa englanninkielinen McGill Pain Questionnaire. (Ketovuori 1983, 21–36.)

Toisaalta myös pelkät monipuoliset adjektiivilistat ilman tilastollista tai lääketieteellistä validointia voivat olla hyödyksi potilaalle vastaanotolla. Monesti vuorovaikutustilanne lääkärin kanssa saattaa jännittää tai kivut estävät ajattelua ja muistia toimimasta parhaalla

mahdollisella tavalla, jolloin potilas ei välttämättä kykene spontaanisti siinä tilanteessa tuomaan esille kaikkia kipunsa eri aspekteja. Tällöin pienestä sanastosta voi olla apua, mikäli lääkäri ei halua käyttää esimerkiksi Suomalaista kipusanastoa suoraan diagnosointinsa apuna. Myös muille potilasryhmille on tehty vastaavanlaisia tukisanalistoja pitkien kyselyjen ohelle.

Kyselyni palauteosion perusteella kivun kaikkalainen tutkiminen on hyvä ja tärkeä asia, ja erityisesti on sen tutkiminen potilaan kannalta. Palautteet myös vahvistavat omaa käsitystäni, että kipupotilaat kokevat kivun usein erillisenä entiteettinä, joka toimii oman mielensä mukaan ja "kiusaa" uhriaan.

Jokainen kipu on kokijalleen todellinen, ja jokainen kipua kokeva ansaitsee tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Kipu voi olla paitsi fyysistä, myös psyykkistä ja tutkimusaineistossani näkyikin kipujen koko kirjo.



### 3. Adjektiiveista

#### 3.1. Adjektiivit sanaluokkana

Suomen kielen adjektiivit kuuluvat taivutuksensa perusteella nomineihin. Sanaluokka on avoin ja siihen tulee jatkuvasti uusia sanoja johdoksina, yhdyssanoina, lainoina sekä partisiippien leksikaalistumina. Eri sanaluokkien välillä raja ei välttämättä ole jyrkkä, adjektiivi voi esimerkiksi toimia substantiivin asemassa lauseen subjektina (esim. *Nuoret lähtivät lomalle*), ja toisaalta verbien partisiippimuodot voivat toimia adjektiiveina kertaluontoisesti (esim. *monta iloista ja yksi itkevä nukke*), adjektiivistua (esim. adjektiivistunut *tuleva morsian* vs. verbaalinen *koulusta tuleva lapsi*) tai jopa leksikaalistua adjektiiveiksi (esim. *pelottava*) (VISK § 603.) Syntaktisesti adjektiivit toimivat joko substantiivin määritteinä tai lauseen predikatiiveina. Substantiivien määritteenä toimiminen on yksi adjektiivien keskeinen tehtävä. (VISK § 438.)

Merkityksensä perusteella adjektiivi voidaan kuvata sanaksi, joka kertoo millainen joku olio tai asia on tai millaisia sen todelliset tai kuvitellut ominaisuudet ovat (VISK § 603). Adjektiivilla on siis oma merkitys, mutta useimmiten sillä ei ole omaa tarkoitetta, vaan se tarvitsee pääsanan, jotta tiedetään, minkä asian tai olion ominaisuudesta on kysymys (Alho–Kauppinen 2008, 55). Tämän työn kohteena olevien kipua kuvailevien adjektiivien ikään kuin elliptisesti pois jätettynä pääsanana voidaan pitää sanaa *kipu*; ne siis kertovat millainen kipu on.

#### 3.2. Adjektiivien rakenne

Adjektiivit voidaan jakaa rakenteensa puolesta perusadjektiiveihin, adjektiivijohdoksiin ja yhdysadjektiiveihin. Perusadjektiivien ryhmä on melko suppea, ja monet tämän ryhmän adjektiiveista kuuluvat suomen kielen keskeisimpään sanastoon ja sen vanhimpiin kerrostumiin (Hakanen 1973, 65). Perusadjektiivit ovat rakenteeltaan melko

yksinkertaisia, kaksi- tai kolmitavuisia. Kolmitavuisilla *eA*-loppuisilla adjektiiveilla on myös johdosmaisia piirteitä, mutta melko suuri osa niistä on kantasannattomia, joten niitä voi pitää perusadjektiiveina (VISK § 298).

Suomen kielessä on toistakymmentä adjektiivinjohdinta, joista osa on edelleen hyvin produktiivisia, kun taas osa on joko täysin epäproduktiivisia tai niukasti produktiivisia. Osa johtimista on yksimorfeemisia perusjohtimia, kuten *inen* tai *isa*, ja osa useamman morfeemin yhteensulautumia, kuten *inen*-päätteiset yhdysjohtimet *lAinen*, *ttAinen* ja *kkAinen*. Johtimet voidaan jakaa possessiivisiin, karitiivisiin ja moderatiivisiin johtimiin, ja näistä possessiivijohtimet ovat suurin ryhmä. Useimmiten adjektiivijohdosten kantana on substantiivi, mutta myös adjektiivi-, adverbii- tai verbikantaiset ovat mahdollisia, joskin niitä on huomattavasti vähemmän, lukuun ottamatta partisiippeja, joista lisää jäljempänä. (VISK § 260, 261.)

Eniten käytetty denominaalinen adjektiivinjohdin on *(i)nen*, ja myös sen avulla muodostetut yhdysjohtimet ovat yleisiä. *inen*-johdokset ovat possessiivisia ja ilmaisevat tyypillisesti absoluuttisia ominaisuuksia. *inen*-päätteisistä yhdysjohtimista produktiivisimpiin kuuluvat *llinen*, *mAinen* ja *lAinen*. (VISK § 260.) *mAinen*-johdokset ovat tyypiltään yhdyssanamaisia, koska johdin liittyy useimmiten nominatiivimuotoiseen substantiiviin (VISK § 280). Yhdyssanamainen on myös *lAinen*, jonka avulla muodostetaan paljon substantiiveja, mutta myös jonkin verran adjektiiveja (VISK § 191). *llinen*-johtimiset adjektiivit ilmaisevat usein possessiivisuutta tai muuta kuuluvuussuhdetta, kaltaisuutta tai aikaa, ja sanakirjaleksemeinä niitä on noin viisisataa (VISK § 276–277).

*ttAinen*- ja *kkAinen*-johtimien johdinaines koostuu oikeastaan kahdesta johtimesta, adverbijohtimesta *ttAin/kkAin* ja *(i)nen*-johtimesta, ja adverbijohtimen loppu-*n* jää pois jälkimmäisen johtimen tieltä (VISK § 283). Näin ollen *ttAinen*- ja *kkAinen*-päätteiset adjektiivit ovat oikeastaan adverbeista johdettuja *(i)nen*-adjektiiveja. Adverbijohdin ja sitä myöten myös johdinaines *ttAinen* liittyy yleensä monikon vartaloon, jolloin mukana on myös monikon tunnus *i*. (Pääkkönen 1989, 361.) Jos *ttainen* ja *kkainen* käsitetään yhdeksi adjektiivinjohdimeksi, silloin johdosten kantana voidaan pitää adverbien

kantasanaa, esim. *jaksoittainen* olisi *jakso* + monikon *i* + johdinaines *ttainen* (VISK § 283).

*nnAinen*-johtimella muodostettuja adjektiivijohdoksia on jonkin verran, mutta ryhmä ei juurikaan kartu (Hakanen 1973, 81; VISK § 248). Myös *nAinen*-johdin on epäproduktiivinen ja ryhmään kuuluvia adjektiiveja on pienehkö määrä (VISK § 282). Kolmas varsin niukkalukuinen *inen*-loppuinen johdostyyppi on *Uinen*, joka liittyy usein mitattavaa ominaisuutta kuvaavaan adjektiiviin, esim. *korkea* > *korkuinen* (VISK § 271).

Sellaisia adjektiivinjohtimia, joihin ei sisälly *inen*-ainesta ovat *isA*, *kAs* ja *liAs*, jotka kuuluvat (*i*)*nen*- ja *l**linen*-johtimien tapaan possessiivijohdoksiin. Näille ryhmille on ominaista, että samasta kantasanasta muodostetut erijohtimiset variantit voivat olla keskenään usein lähisynonyymeja tai niitten erona voi olla pelkästään tyyllisävy, esim. *kotoinen*, *kotoisa*, *kodikas*. (VISK § 284.)

*kAs*-johdokset ovat näistä kolmesta suurin ryhmä. Sen avulla muodostettuja adjektiivijohdoksia on parisataa. Johdostyyppi ei ole produktiivinen, mutta joskus saattaa syntyä uudismuodosteita. Kantasubstantiivit ovat usein abstraktimerkityksisiä. (VISK § 287.) *isA*-johtimen avulla muodostettuja sanakirjalekseemejä on noin 70, ja erityisesti niiden rinnalla voi olla *inen*-johtimellinen variantti. Suurin osa johdoksista on substantiivikantaisia, mutta myös verbikantaisia on muutamia. (VISK § 285.) *liAs*-johdin liittyy useimmiten verbikantaan, mutta joskus myös substantiivikantaan. Johdostyyppi on epäproduktiivinen ja siihen kuuluu kolmisenkymmentä lekseemiä. (VISK § 291.)

Partisiipit ovat infiniittisiä verbimuotoja, mutta koska ne taipuvat kuin nominit ja koska syntaktisesti niitä käytetään adjektiivin tavoin substantiivin määritteinä ja predikatiiveina, ne voidaan lukea myös adjektiiveiksi, jolloin niitä käsitellään verbikantaisina adjektiivijohdoksina. Ne voivat joko säilyttää täysin verbaalisuutensa tai adjektiivistua kokonaan tai osittain. Osittain adjektiivistuneiden partisiippien kontekstista käy ilmi, onko partisiippi kussakin tapauksessa säilyttänyt verbaalisuutensa vai ei. Kokonaan adjektiivistuneet partisiipit ovat leksikaalistuneita, jolloin ne toimivat adjektiivisena useimmissa konteksteissa. Niiden merkitys on saattanut myös muuttua vastaavaan

verbaaliseen partisiippiin verrattuna. (VISK § 297, 630.) Syntaktiselta kannalta leksikaalistunut partisiippi voi esiintyä sekä attribuuttina että predikatiivina, mutta adjektiivistunut partisiippi ei välttämättä sovi predikatiiviksi, vaan ainoastaan attribuutiksi. (Koivisto 1987, 45.)

1. partisiipin johtimet ovat *vA* ja *(t)tAvA*, 2. partisiipin *nUt* ja *(t)tU*, agenttipartisiipin *mA* ja kieltopartisiipin *mAtOn*. (Koivisto 1987, 5–6; VISK § 297, 490.) Partisiipin tunnus *vA* on todennäköisesti samaa alkuperää kuin nominikantainen *vA*-johdin, joka merkitsee useimmiten kantasanan runsautta (esim. *hintava*, *tilava*). Denominaalisena johdin ei ole enää produktiivinen, mutta sanakirjaleksemejä on vajaa satakunta. (Koivisto 1987, 2; Hakulinen 2000, 70; VISK § 290.) Partisiipin johtimena eli deverbaalisena johtimena se on sen sijaan erittäin produktiivinen (Hakanen 1973, 108–109).

Kieltopartisiippi voidaan käsittää myös verbikantaisena karitiivijohdoksena: *mAtOn*-johdin on karitiivijohdoksen *tOn* alatyyppejä. Kieltopartisiippi ilmaisee kantaverbin toiminnan tapahtumattomuutta tai mahdottomuutta. Sen myöntövastakohtana on joku neljästä myönteisestä partisiipista. Kieltopartisiippimuodot ovat useimmiten adjektiivistuneita ja sanaston yleisimmät ovat leksikaalistuneita. (VISK § 292, 293.)

Suomen kielessä on yhdyssanoja periaatteessa rajaton määrä, koska yhdyssanojen muodostaminen on hyvin produktiivinen sananmuodostuskeino. Yhdysadjektiivien joukossa laajan ryhmän muodostavat yhdyssubstantiiveista tai sanaliitoista muodostetut *(i)nen*-päätteiset adjektiivit (VISK § 273). Partisiippi voi myös leksikaalistua täydennyksineen, jolloin sanaliitosta muodostuu yleensä yhdyssana (VISK § 631).

Erityisen ryhmänsä yhdysadjektiiveista muodostavat rakennetyypit, jotka eivät ole selvärajaisesti johdoksia tai yhdyssanoja vaan jotain siltä väliltä. Tällaisia ovat mm. johdosten yhteydessä esitellyt *mAinen* ja *lAinen*. Lisäksi on joukko sanoja, jotka voivat esiintyä sekä itsenäisenä sanana että yhdyssanan perusosina, jolloin ne käyttäytyvät hyvin johdosmaisesti, esimerkkinä *moinen* ja *omainen*. (VISK § 155; 280.)

### 3.3. Adjektiivien semantiikka

Adjektiivit voidaan jaotella semanttisesti suhteellisiin ja absoluuttisiin adjektiiveihin. Suhteelliset eli asteikolliset adjektiivit ovat luontaisesti vertailevia ja komparoituvia ja ne kuvaavat ulkoisia tai fyysisiä ominaisuuksia (*ruma, ryppyinen*), suhteellista ikää tai kokoa (*nuori, pieni*) tai erilaisia luonteenpiirteitä (*äkkipikainen*). Ne voivat olla myös vahvasti subjektiivisia ja arvottavia. (Alho–Kauppinen 2008, 56, 59; VISK § 605.)

Absoluuttiset adjektiivit kuvaavat ominaisuuksia, jotka adjektiivin pääsanalla joko on tai ei ole, sekä ominaisuuksia, jotka ovat tarkkarajaisia sekä laadullisesti että määrällisesti. Ne kuvaavat esimerkiksi materiaalia (*kivinen*), olotilaa (*elävä, jäinen*) tai johonkin kuuluvuutta (*turkulainen*). Absoluuttisia adjektiivien määritteenä ei voi käyttää intensiteettiadverbeja kuin määrätyissä tapauksissa eikä niitä voi yleensä komparoida. (Hakanen 1973, 21; VISK § 606.) Absoluuttisuus on useimmiten ehdotonta, mutta joskus adjektiivin absoluuttisuuden vaikuttaa pääsana tai näkökulma (Alho–Kauppinen 2008, 59). Suhteellisten ja absoluuttisten adjektiivien välillä ei ole tarkkaa rajaa, ja monet adjektiivit voivat esiintyä sekä suhteellisena että absoluuttisena. Esimerkiksi normaalisti konkreettisena esiintyvä absoluuttinen adjektiivi voi muuttua metaforisoituna luonteeltaan suhteelliseksi. (Hakanen 1973, 21; VISK § 606–607.)

Adjektiiveja voi jaotella myös konkreettisiin ja kuvaannollisiin. Kuten jako absoluuttisiin ja suhteellisiin adjektiiveihin, myöskään konkreettisiin ja kuvaannollisiin jakautuminen ei ole tarkkarajaista. Suhteellisiin ja absoluuttisiin adjektiiveihin jakautuminen ei ole suoraan verrannollista adjektiivien konkreettisuuteen, vaan se on tilannekohtaista.

Adjektiivien merkityksiä voi vertailla tarkastelemalla sanojen muodostamia vastakohtasuhteita. Erilaisia vastakohtasuhteita voidaan erottaa kolme: antonymia eli asteittainen vastakohtaisuus, komplementaarinen eli täydentävä vastakohtaisuus ja konversio eli käänteinen vastakohtaisuus. Asteittaisessa vastakohtaisuudessa on usein kysymys suhteellisten adjektiivien muodostamasta jatkumosta, jossa ääripäiden välissä

voi myös olla väliasteita, esimerkiksi ääripäinä adjektiivit *pimeä* ja *valoisa* sekä niiden välimuotona *hämärä*. Astevastakohtia voidaan komparoida ja ne voivat saada määritteen. Astevastakohtien vastaparista toinen on yleensä ensisijainen ja tunnusmerkitön, esimerkiksi on luontevampaa kysyä *Kuinka pitkä olet?* kuin *Kuinka lyhyt olet?* (Kangasniemi 1997, 59–63.)

Täydentävissä vastakohdissa ei esiinny asteittaisuutta ja niissä on kaksi vastakkaista ja toisensa poissulkevaa vaihtoehtoa. Näissä tapauksissa adjektiivit ovat tyypillisesti absoluuttisia. Hyvä esimerkki täydentävästä vastakohtaisuudesta on sanapari *elävä/kuollut*. Sanapareissa, joissa on toisensa täydentävät vastakohdat, toisen kieltäminen tarkoittaa samalla toisen myöntämistä: Jos kärpänen ei ole *elävä*, se on *kuollut*. Asteittaisessa vastakohdissa näin ei välttämättä ole: Jos Matti ei ole *pitkä*, hänen ei silti tarvitse olla myöskään *lyhyt*. (Kangasniemi 1997, 61.) Kolmas vastakohtaisuuden muoto eli käänteinen vastakohtaisuus, jossa vastakohdat ovat toistensa käänteisarvoja, on tyypillistä verbeille (esim. *ostaa/myydä*) ja sitä kautta myös adjektiivistuneille partisiipeille (esim. *ostettu/myyty*) (Hakanen 1973, 40).

Vastakohdat voidaan jaotella myös myöntö- eli affirmaativastakohtiin ja kieltö- eli negaativastakohtiin. Myöntövastakohdat ovat adjektiiveilla yleisempiä kuin kieltövastakohdat, ja joillain adjektiiveilla voi olla sekä myöntö- että kieltövastakohtia. (Hakanen 1973, 34.) Kipuadjektiiveilla on melko vähän kieltövastakohtia, joten en käsittele myöntö- ja kieltövastakohtia erillisinä ryhminä.

Adjektiivien semanttisiin ominaisuuksiin kuuluu myös synonymia. Synonymiasta on kyse, kun kahdella tai useammalla lekseemillä on sama merkitys. Täydellistä synonymiaa on melko harvoin; useimmiten samaa merkitsevien lekseemien välillä on eroja esimerkiksi tyyliässä, voimakkuudessa tai affektiivisuudessa. Useimmiten synonymia on siis pelkästään sanojen denotatiivisten merkitysten välillä, liitännäismerkitykset tuovat eroja. (Kangasniemi 1997, 42.) Jos liitännäismerkityksissä on eroja, sanoja voidaan kutsua lähisynonyymeiksi (Karlsson 1998, 220).

Laajemmin adjektiivit muodostavat myös merkityskenttiä ja -verkostoja, joissa saman aihepiirin sanat ovat osa laajempaa kokonaisuutta. Osa merkityskentistä on tarkasti rajautuvia, mutta pääosin kenttien rajat ovat epäselviä ja muuttuvia. Merkityskentät ovat yhteydessä toisiinsa sen kautta, että yhden merkityskentän sanat esiintyvät helpommin yhden kuin toisen merkityskentän sanojen kanssa. Sanat voivat myös kuulua useampaan kuin yhteen merkityskenttään. (Kangasniemi 1997, 67.) Kenttien sisällä voi toisaalta olla pienempiä osakenttiä ja toisaalta osakenttä voi sijaita kenttien rajalla, jolloin siihen kuuluu jäseniä kahdesta isommasta kentästä.

Leksikaalistumisella tarkoitetaan asteittaista prosessia, jossa useammasta morfeemista koostuva sana kiteytyy yhdeksi leksikaaliseksi yksiköksi. Useimmiten kyseessä on johdos, mutta myös yhdyssanat, sanaliitot tai tietyt taivutusmuodot voivat leksikaalistua ja muuttua käytöltään perussanan kaltaiseksi. Leksikaalistuneessa johdoksessa lekseemi ei ole enää jaettavissa erillisiin osiin. Leksikaalistuminen voi olla myös osittaista, jolloin sana tietyssä merkityksessä on leksikaalistunut, mutta muussa merkityksessä se on edelleen käsitettävissä johdoksena tai taivutusmuotona. (VISK § 166.) Leksikaalistuneitten partisiippien on oltava ensin adjektiivistuneita, jotta ne voivat leksikaalistua (Koivisto 1987, 79). Iso suomen kielioppi käyttää adjektiivistunutta ja leksikaalistunutta osittain synonyymeina. Itse käytän Koiviston asteittaista määritelmää, jossa on jatkumo verbaalisuutensa säilyttäneistä partisiipeista adjektiivistuneitten kautta leksikaalistuneiksi (Koivisto 1987, 5–6). Pelkkä adjektiivistuminen ei siis vielä tarkoita leksikaalistumista.

Adjektiiveja voi tarkastella myös kuvakielen ja metaforan näkökulmasta. Yksinkertaistetusti metafora on vertaus ilman *kuin*-sanaa. Metafora on siis kielikuva, jossa sanat merkitsevät muuta kuin mitä ne kirjaimellisesti sanovat (Palmgren 1986, 112). Metafora sisältää usein tunnelatauksen, ja monet tutkijat pitävätkin sitä metaforan ehtona. Tällöinen kyseessä on affektiivinen metafora, jolla halutaan arvottaa kohteen ominaisuutta. Aina metaforat eivät kuitenkaan ole affektiivisiä. (Palmgren 1986, 113; Koski 1992, 21.) Metaforassa ei voi kuitenkaan käyttää sanoja missä tahansa merkityksessä, vaan niiden pitää olla itsessään monimielisiä, ja metafora aktivoi monimerkityksisyyden. (Palmgren 1986, 114).

Eräs metaforan alalaji on synestesiaksi kutsuttu aintinalogia. Termi on peräisin kreikasta ja merkitsee yhdessä tuntemista ja kokemista. Siinä kaksi eri aistimusta syntyy yhteen aistiin kohdistuneesta ärsykkeestä. (Palmgren 1986, 121.) Synestesia on synnynnäistä ja sillä on neurologinen lähtökohta. Se ei siis ole pelkästään mielikuvitusta, vaan kokeissa on todettu aivojen todella reagoivan poikkeavalla tavalla. Synesteetikko voi esimerkiksi nähdä kirjaimet tai sävelet väreinä, ja tällöin aivoissa aktivoituvat kohdat, jotka aktivoituvat myös kyseistä väriä todellisuudessa katsottaessa. Synestesia voi liittyä paitsi aisteihin (kuulo, näkö, haju, maku, kosketus), myös tunnetiloihin. (Häkkinen 2018, 145–160.) Kielen tasolle synestesia tulee, kun synesteettinen aistimus kielennetään, mahdollisesti jopa normaalista poikkeavalla tavalla.



## 4. Kipuadjektiivien rakenteellinen jaottelu

### 4.1. Perusadjektiivit

Aineiston lekseemeistä 54 kappaletta eli noin 16 prosenttia on luokiteltavissa perussanoiksi. Olen jaotellut perusadjektiivit rakennetyypeittäin Hakasen (1973, 55–65) mukaan seuraavasti:

A-päätteiset: arka, hellä, jäykkä, kova, kuuma, kylmä, laaja, lievä, musta, märkä, paha, raaka, rankka, ruma, suora, synkkä, syvä, taaja, tumma, turta, tylppä, tylsä

I-päätteiset: pieni, suuri

O-päätteiset: heikko, helppo, hento, mieto, outo, tönkkö

U-päätteiset: häijy

S-päätteiset: kookas, raskas, hidas, sairas

EA-päätteiset: hirveä, ilkeä, karmea, karsea, kauhea, kipeä, kireä, kirpeä, laimea, makea, nopea, samea, turpea, tympeä, vaalea, vaimea, viileä.

*Karsea* ei esiinny Hakasella, mutta se on muistuttaa äänteellisesti *karmea*. Kielitoimiston sanakirjan merkitys sille on 'karmea', joten sen voi laskea *karmean* kanssa samaan ryhmään.

Näiden lisäksi perusadjektiiveihin voidaan laskea mukaan *lämmän*, joka on laskettavissa vanhaan omaperäiseen sanastoon (NES). Lisäksi lähinnä perussanaksi luokiteltava on lainasana *akuutti*, joka on vierasperäinen vastine *äkilliselle*. (*Akuutista* lisää luvussa 3.5.)

Suuri osa aineiston perussanoista on luettavissa joko vanhoiksi omaperäisiksi sanoiksi tai vanhoiksi lainasanoiksi mm. balttilaisista ja germaanisista kielistä. Varsin monia on myös

käytetty kirjakielessä jo Agricolan ajoista lähtien, näitä ovat mm. *arka, ilkeä, kuuma, lämmin, makea, musta, märkä, nopea, outo, paha, sairas, synkkä* ja *tylsä*.

## 4.2. Nominikantaiset adjektiivijohdokset

### 4.2.1. *inen*-päätteiset johdokset

*inen*-johtimella muodostettuja adjektiiveja on aineistossa 34 kappaletta:

epämääräinen, epätoivoinen, henkilökohtainen, henkinen, hiljainen, ikuinen, iskeeminen, itsepäinen, kapea-alainen, krooninen, laaja-alainen, matalatasoinen, metallinen, mielipuolinen, määrätietoinen, paineenomainen, paineinen, pinteinen, pitkäkestoinen, punahehkuinen, punainen, reaktiivinen, sisäinen, staattinen, sähköinen, tasainen toispuoleinen, tulehduksinen, tulinen, tuskainen, ulkoinen, valonhehkuinen vähäinen, yhtäaikainen.

Näissä johdoksissa on pääosin kantana substantiivi muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. *Punaisen* kantana on *puna*, joka alun perin tarkoittaa 'karvaa', joten sen alkuperäinen kanta on substantiivi, mutta *puna* voi olla nykykielessä joko substantiivi tai adjektiivi. *Punan* merkitys on ensin erikoistunut merkitsemään 'punaista karvaa' ja siitä merkitsemään pelkkää punaista väriä. Kahdella adjektiivilla on kantana sanavartalo, joka ei ole itsenäinen nomini, hiljaisella *hilja*- ja sisäisellä *sisä*-. (NES.)

Olen ottanut *inen*-johtimella muodostetuksi myös *ikuisen*, vaikka VISK:n mukaan se olisikin *Uinen*-johtimella muodostettu (VISK § 261). Häkkisen mukaan kantana on kuitenkin *iki*- > *iku*-, jolloin varsinaisena johtimena on *inen* (NES).

*l*inen-johtimella muodostettuja adjektiiveja aineistosta löytyy myös melko runsaasti, niitä on 22:

alueellinen, aurallinen, epätodellinen, harmillinen, helvetillinen, hengenvaarallinen, hetkellinen, kiusallinen, kohtauksellinen, nautinnollinen, paikallinen, perkeleellinen, piinallinen, pinnallinen, pirullinen, saatanallinen, sielullinen, surullinen, tavallinen, tulehduksellinen, tuskallinen, äkillinen.

Muita *inen*-päätteisiä johdoksia onkin sitten vähemmän. *ttainen*-johtimisia löytyy kolme: *ajoittainen*, *jaksoittainen* ja *kohtauksittainen*. Nämä ovat siis käsittää (*i*)nen-johdoksiksi adverbeista (*ajoittain*, *jaksoittain*, *kohtauksittain*). Kuten yleensäkin tämän ryhmän adjektiivit ne ovat monikollisia.

Yksittäisiä *inen*-päätteisiä johdoksia ovat *lAinen*-johtiminen *kohtalainen*, *Uinen*-johtiminen *matalataajuinen*, *nAinen*-johtiminen *äkinäinen* sekä *nnAinen*-johtimella muodostettu *satunnainen*, jonka kantana tosin on verbi eikä substantiivi.

*mAinen*- ja *moinen*-päätteiset adjektiivijohdokset käsittelem yhyssanojen yhteydessä luvussa 3.4.

#### 4.2.2. Muut nominikantaiset johdokset

Muita kuin *inen*-päätteisiä nominikantaisia johdoksia aineistossa ovat johtimilla *vA*, *kAs*, *liAs*, *isA* ja *tOn/matOn* muodostetut johdokset. Näistä suurin joukko on *tOn*-päätteiset adjektiivit, joita on 25. Näistä yksitoista on kieltopartisiippeja, jotka käsittelem luvussa 3.3., ja yksitoista on substantiivikantaisia: *aiheeton*, *ajaton*, *armoton*, *lohduton*, *loputon*, *mieleton*, *tajuton*, *toivoton*, *tunnoton*, *voimaton* ja *älytön*. Lisäksi tähän ryhmään voi ottaa mukaan kolme erikoistapausta, jotka eivät ole nominikantaisia, mutta ovat kuitenkin *tOn*-johtimella muodostettuja. Näistä kaksi, *mahdoton* ja *hillitön*, on verbiin perustuvia ja

kantaverbeinä ovat *mahtaa* ja *hillitä*. Yksi sanoista, *mitätön*, on kantasanon, mutta kuitenkin korrelaatillinen. (VISK § 292.)

*va*-johtimisia substantiivikantaisia johdoksia aineistossa on kolme: *ikävä*, *terävä* ja *valtava*. Kaikki kolme ovat sanastoon vakiintuneita (VISK § 290). *liAs*-johtimella muodostettuja adjektiiveja on kaksi: *kivulias* ja *pisteliäs*, ja *isA*-johtimellisia niin ikään kaksi: *tuskaisa* ja *myrskyisä*. Myös nämä ovat kaikki sanastoon vakiintuneista ja löytyvät omina lekseemeinään Kielitoimiston sanakirjasta.

*kAs*- päätteisiä adjektiiveja on aineiston adjektiiveista kahdeksan: *oikukas*, *piikikäs*, *raivokas*, *rytmikäs*, *voimakas*, *kookas* sekä *raskas* ja *lyijynraskas*. Näistä viisi ensimmäistä on selkeästi johdoksia, mutta adjektiivit *kookas* ja *raskas* ovat Aimo Hakasen mukaan luokiteltavissa perussanoiksi (Hakanen 1973, 61–62). Ne voidaan muotonsa puolesta luokitella myös johdoksiksi, jolloin *kookkaan* kantasanaanana on *koko* ja *raskas* on mahdollisesti muodostettu samasta kannasta kuin *rasittaa* (NES.)

Aineiston joukossa on myös kaksi adjektiivia, jotka ovat todennäköisesti johdoksia, mutta joille ei kummallekaan ole löydettävissä suoraan kantasanaa: *ankara* ja *kamala*. Näistä Häkkisen Nykysuomen etymologinen sanakirja ilmoittaa, että alkuperä on epäselvä, mutta ovat mahdollisesti johdoksia. *Ankara* on ehkä johdos samasta vartalosta kuin *ankea* ja *kamala* taas samasta deskriptiivisestä vartalosta kuin *kaamea*. Kumpikin on esiintynyt suomen kirjakielessä jo Agricolasta alkaen. (NES.)

### 4.3. Partisiipit

Partisiipit ovat aineistossa selkeästi suurin ryhmä, partisiippimuotoisia adjektiiveja on peräti 173 kappaletta eli 52 prosenttia kaikista adjektiiveista. Näistä neljä on *nut*-partisiippeja, 11 kieltopartisiippeja ja loput 158 ovat *va*-partisiippeja. Kaikki aineistoni partisiipit löytyvät liitteestä 3, jossa on lueteltu koko aineisto: partisiipit on merkitty siihen sinisellä värillä.

*nUt*-partisiippeja ovat *ajettunut*, *murtunut*, *puutunut* ja *turvonnut*. Kaikki nämä ovat peräisin samalta informantilta, joten *nUt*-partisiippien käyttö kuvaamaan kivun laatua ei liene kovin yleistä. Tämä informantti oli toisaalta ilmoittanut myös, että hänellä on kielitieteellistä taustaa. Nämä neljä partisiippiä merkitykseltään sellaisia, että niillä voitaisiin kuvata ennemminkin kipua aiheuttavaa ilmiötä eikä itse kipua, mutta ei suoraan voi sanoa, että niillä ei voisi kuvata myös itse kipua. Aineiston pitäisi olla huomattavasti laajempi, jotta voisi varmasti sanoa, että tämä on vain yhden henkilön omaa erityistä käyttöä.

Kieltopartisiippeja aineistossa ovat *arvaamaton*, *hahmottamaton*, *hellittämätön*, *huomaamaton*, *kestämätön*, *olematon*, *periksiantamaton*, *sietämätön*, *säälimätön*, *taukoamaton* ja *uskomaton*. Näistä ainoastaan *hellittämätön* ei ole omana lekseeminaan Kielitoimiston sanakirjassa, joten suurin osa on sanastoon vakiintuneita.

*vA*-partisiippien suurta edustusta aineistossa saattaa selittää se, että adjektiivistuneet *vA*-partisiipit ilmaisevat päättymätöntä tekemistä (VISK § 522), joten ne soveltuvat hyvin kuvailemaan kipua sen kokemishetkellä. Niitä on myös helppo luoda lisää tilannekohtaisesti, mikä selittänee myös niiden suurta määrää.

Helinä Koivisto on väitöskirjassaan 1987 tutkinut partisiippien adjektiivistumista ja on koonnut suuren aineistonsa mm. Nykysuomen sanakirjasta, arkistoista, lehtiaineistoista ja kaunokirjallisuudesta. Hän on eritellyt adjektiivistuneet partisiipit verbityyppien mukaan, ja olen hänen tutkimuksestaan etsinyt oman aineistoni partisiipit. Hänen tutkimuksestaan on jo kolmisenkymmentä vuotta, joten läheskään kaikkia aineistoni partisiippeja ei ollut hänen aineistossaan. (Koivisto 1987, 455–459, liite 1.)

Koivisto on jakanut adjektiivistuneet partisiipit verbityyppeihin pääosin kantaverbien päämerkityksen mukaan. Niissä tapauksissa, joissa adjektiivistunutta partisiippiä käytetään pelkästään metaforisesti tai abstraktisesti, hän on sijoittanut ne sen merkityksen mukaan, eikä päämerkityksen mukaan. (Koivisto 1987, 128–129.) Verbityypit jakautuvat

kolmeen päätyyppiin, sää-, tila- ja toimintaverbeihin, joista kaksi viimeistä ryhmää jakautuu vielä useisiin alaryhmiin. Tilaverbit jakautuvat olo-, olotila-, tapahtuma- ja mentaaliverbeihin, ja mentaaliverbit edelleen aistimis-, tunne-, ajatus- ja kommunikointiverbeihin. Kolmas pääryhmä toimintaverbit jakautuu liike- ja liikkumisverbeihin, muutosverbeihin ja tekoverbeihin. (Koivisto 1987, 135–400.) Osa ryhmistä on adjektiivistuneiden partisiippien kannalta melko pieniä, kuten esimerkiksi sääverbit, ja osa taas hyvinkin suuria, kuten tunneverbit ja kommunikointiverbit (Koivisto 1987, liite 1).

Koiviston tutkimuksesta löytyy oman aineistoni partisiipeista kaikki neljä *nUt*-partisiippiä sekä 93 *vA*-partisiippiä. *nUt*-partisiipit on kaikki luokiteltu muutosverbien partisiippeihin ja *vA*-partisiippien luokittelut löytyvät seuraavalla sivulla olevasta taulukosta 1. Aineistoni partisiipeissa ei ollut läheskään kaikkia alaryhmiä, ja osasta alaryhmiä löytyi vain yksi tai muutama partisiippi. Pienimmästä pääryhmästä sääverbeistä oli Koiviston aineistossa vain kaksi partisiippiä. Samoin olotilaverbeistä, ajattelemis- ja tietämisverbeistä, kommunikointiverbeistä, muutosverbeistä ja tekemisverbeistä löytyi vain yksi tai muutama kustakin. Sen sijaan hyvin isoja ryhmiä oman aineistoni kannalta ovat tunneverbit sekä käsittelemisverbit, jotka kuuluvat tekoverbien yhteen alaryhmään. Tapahtumaverbeistä, aistimisverbeistä sekä liike- ja liikkumisverbeistä löytyi kustakin kymmenkunta oman aineistoni partisiippiä. (Koivisto 1987, liite 1.)

Taulukko 1 seuraavalla sivulla >>>

TAULUKKO 1: Adjektiivistuneet vA-partisiipit verbityypeittäin

(Koivisto 1987, liite 1.)

<b>VERBITYYPPI</b>	<b>VA-PARTISIIPPI</b>
SÄÄVERBIT	jäätävä, salamoiva
OLOTILAVERBIT	häilyvä, painava
TAPAHTUMAVERBIT	jatkuva, korventava, kuumottava, palava, polttava, räjähtävä, sattuva, säkenöivä, säteilevä
AISTIMISVERBIT	aristava, kihelmöivä, kirvelevä, kivistävä, kutiava, kutittava, pakottava, pistelevä, pistävä, sattuva, särkevä, vihlova
TUNNEVERBIT	ahdistava, etova, harmittava, hervittävä, huimaava, häiritsevä, inhottava, itkettävä, jurnuttava, järisyttävä, järkyttävä, kuristava, kutittava, oksettava, pakahduttava, pelottava, piinaava, rasittava, riipaiseva, siedettävä, syrjivä, turhauttava, tuskastuttava, uuvuttava, vihlova, viiltävä, värisyttävä, väsyttävä, ärsyttävä
AJATTELEMIS- JA TIETÄMISVERBIT	yllättävä
KOMMUNIKOINTIVERBIT	huutava, hännäävä
LIIKE- JA LIKKUMISVERBIT	aaltoileva, hiipivä, hyökkäävä, häilyvä, läpituokeva, ohimenevä, sykkivä, vaeltava
MUUTOSVERBIT	kasvava, muuttuva, voimistuva
TEKEMISVERBIT	hallitseva, vaaniva
KÄSITTELEMISVERBIT	hakkaava, hiertävä, iskevä, jäytävä, kaivertava, kalvava, kiristävä, kuristava, lamaava, lamauttava, lannistava, masentava, musertava, nakertava, polttava, puristava, raastava, rajoittava, repivä, rikkova, tappava, tukahduttava, väsyttävä

#### 4.4. Yhdysadjektiivit

Varsinaisia yhdyssanoja aineistossa on 31, mutta otan tässä esiin myös yhdyssanamaiset johdokset. Useimmat niistä sisältävät myös jonkin johdinaineksen, esimerkiksi *inen-*johtimellisia on peräti 15 kappaletta: *epämääräinen, epätoivoinen, henkilökohtainen, itsepäinen, kapea-alainen, laaja-alainen, matalataajuinen, matalatasoinen, mielipuolinen, määrätietoinen, pitkäkestoinen, punahehkuinen, toispuoleinen, valonhehkuinen* ja *yhtäaikainen*. Kaikki johtimen sisältävät yhdyssanat on jaoteltu johtimensa perusteella myös edellisten lukujen johdosryhmiin.

Kieltoprefiksillä *epä-* muodostettuja yhdyssanoja on neljä: *epämiellyttävä, epämääräinen, epätodellinen* ja *epätoivoinen*. *Epä-* ja myös muut taipumattomat tai vajaaparadigmaiset prefiksit ovat melko yleisiä yhdyssanojen muodostamisessa. Vastaavan tyyppinen on myös *salakavala*, jonka *sala-*alku esiintyy usein yhdyssanan määräiteosana, vaikka voi esiintyä myös itsenäisenä sanana. Intensifioivaa määräiteosaa vastaava alku löytyy adjektiivista *sikapaha*, koska tässä *sika* ei viittaa normaalitarkoitteeseensa, vaan nimenomaan voimistaa perusosan merkitystä. Intensifioivana voisi pitää myös *lyijynraskaan* määräiteosaa. (VISK § 406.) Jouko Vesikansa (1989, 246) mainitsee *arka-*päätteiset yhdyssanat erityisesti negatiivisiin vaikutuksiin liittyvinä, tässä aineistossa niitä edustaa *kosketusarka*.

Sanaliitoista muodostettuja yhdyssanoja ovat mm. *läpätunkeva, ohimenevä, periksiantamaton, pitkäkestoinen, punahehkuinen, tajunnanräjäyttävä, tajunnanvievä, toispuoleinen, valonhehkuinen* ja *yhtäaikainen*. Useat näistä ovat olleet jo pitkään vakiintuneita yhdyssanoja.

*Helvetinmoinen* ja *paineenomainen* ovat yhdyssanoja, joiden perusosat esiintyvät myös itsenäisinä sanoina, mutta yhdyssanan perusosana ne toimivat johdosmaisesti. Yhdyssanamaisia johdoksia taas ovat *mAinen-*johtimella muodostetut *hammassärkymäinen, paskamainen, pistemäinen, sirkkelimäinen, sähköiskumainen, tylppämäinen, vannemainen* ja *vittumainen*.



#### 4.5. Muutama erityisryhmä aineistossa

Aineistossa esiintyy yllättävän vähän suoraan murteelliseksi luokiteltavaa sanastoa. Toki suuri osa sanastostamme on alun perin murrepohjaista, koska kirjakieli on rakennettu eri murteiden pohjalta, mutta suurin osa murrepohjaisista sanoista mielletään nykyään yleiskieliseksi. (Tuomi 1989, 30). Murteellisella sanastolla tarkoitankin tässä sitä, että sanaa tai sen tiettyä merkitystä pidetään nykykielessä murteellisena. Tällaisia adjektiiveja ovat mm. *ajettunut, juiliva, juimiva, jurnuttava, jyystävä, raahkaava, sureva ja tuikkiva*. Esimerkiksi verbi *ajettua*, josta *ajettunut* on muodostettu, tarkoittaa Suomen murteiden sanakirjan mukaan 'turvota, paisua sairaalloisesti'. *Juilivan* kantaverbi *juilia* taas tarkoittaa 'kolottaa, repiä, vihloa', ja *jyystävän* kantaverbin yksi merkitys murteissa on 'jomottaa, pakottaa, särkeä'. Murteellisina voidaan pitää myös *etovan, kiskovan* ja *kurovan* kantaverbejä. (SMS.)

*Sureva* on tässä suhteessa hieman epävarma, koska ei voi tarkkaan tietää mitä sen maininneet informantit (kaksi mainintaa) ovat sillä tarkoittaneet. Mutta koska verbin yleiskielinen suruun viittaava merkitys ei varsinaisesti sovi kuvaamaan kipua, niin oletettavasti tässä on haettu sitä tuntemusta, kun puutunut lihas "suree" eli pistelee. *Surra-*verbillä on päämerkityksen lisäksi murteissa merkitys 'puutua, väsyä (jäsen)' (SSA).

Murteellisten ilmauksien lisäksi aineistossa on jonkin verran deskriptiivisiä tai deskriptiivistä alkuperää olevia adjektiiveja. Deskriptiiviset adjektiivit voisi toisaalta käsitellä myös semantiikkaluvussa merkityskenttien yhteydessä, koska niiden luokittelussa täytyy ottaa osittain huomioon myös semantiikka, mutta käsittelen ne kuitenkin sanaston rakenteen yhteydessä, koska niiden rakenneseikat osaltaan vahvistavat yhteen ryhmään kuulumista. Deskriptiivisten sanojen kriteerit ovat toisaalta melko laveat. Niitä kutsutaan monissa määritelmässä kuvaileviksi tai äänteellisesti motivoituiksi, ja ne kuvaavat usein muiden kuin kuuloaistin avulla havaittavia ilmiöitä, esimerkiksi näköhavaintoja. Ne poikkeavat neutraaleiksi kutsutuista sanoista kuitenkin monella muullakin tavalla eli niiden erottelussa pitää ottaa huomioon paitsi äänneseikat, myös semantiikka ja konteksti. (Mikone 2002, 57, 118–126; Sivula 1989, 165.) Deskriptiivinen sanasto on usein murrepohjaista ja lisäksi melko affektiivista. Deskriptiiviset sanat ovat

siinä mielessä yleisiä suomen kielessä, että niitä on runsaasti, mutta toisaalta niiden käyttöfrekvenssi ei ole kovin suuri. (Sivula 1989, 165, 168, 180.)

Deskriptiiviseksi luokiteltujen sanojen käyttö kipua kuvailevassa yhteydessä on luontevaa, koska kipu on hyvin tunnepitoinen ilmiö, ja erityisesti negatiiviset kokemukset ovat yleisiä. Jaakko Sivulan käsittelee artikkelissaan (1989) deskriptiivistä sanastoa, ja luettelee siellä useamman omasta aineistostani löytyvän adjektiivin kantasanan. Näistä johdettuja adjektiiveja ovat *häilyvä, jomottava, jyskyttävä, jyystävä, musertava, nakertava, naputtava* ja *sähisevä*. Lisäksi hän luettelee muutaman deskriptiivistä alkuperää olevan, nykyään neutraalin sanan, joista johdettuja adjektiiveja on aineistossani. Näitä ovat *huutava, myrskyisä* ja *räjähtävä*. (Sivula 1989, 169, 180–181.)

Myös etymologisessa tutkimuksessa sanoja on luokiteltu deskriptiivisiksi. Nykysuomen etymologisen sanakirjan mukaan deskriptiivistä alkuperää ovat ainakin *samea, karmea, raskas* ja *ruma* (NES). Itse luokittelisin aineistostani deskriptiivisiksi mahdollisesti ainakin seuraavat adjektiivit: *hiertävä, härnäävä, jurnuttava, jyrsvä, järsivä, jäytävä, raahkaava, rassaava* ja *värisyttävä*.

Aineistossa oli jonkin verran myös lääketieteen terminologiaan kuuluvaa tai sellaisesta muodostettua sanastoa. Näitä ovat mm. *akuutti, krooninen, aurallinen, invalidisoiva, iskeeminen, kosketusarka, reaktiivinen* ja *staattinen*. Lääketieteelliset termit ovat usein erikoislainoja, jotka muodostetaan lisäämällä lainasanaan suomalainen loppuvokaali tai johdin, tässä tapauksessa siis loppu-*i* tai esimerkiksi *inen*-johdin (Häkkinen 1990, 259.)

*Akuutti* on alun perin lainaa latinan sanasta *acutus*, ja sen merkitys on Lääketieteen termit -teoksessa 'äkillinen, lyhykestoinen; vrt. krooninen'. *Kroonisen* latinankielinen alkumuoto on *chronicus*, ja se taas tarkoittaa 'pitkäaikainen, pitkällinen jatkuva'. *Aurallinen* on muodostettu lääketieteen termistä *aura*, joka merkitsee esioiretta tai ennakkotunnetta. *Invalidisoida* on lääketieteellinen termi vammautumiselle, ja *iskeeminen* on peräisin latinan sanasta *ischemicus* ja tarkoittaa paikalliseen verenpuutteeseen liittyvää. Myös kantasanat (tai kantasanoihin liittyvät) *kosketusarkuus*,

*kouristus, kramppi, masennus, pinne salpaus* löytyvät lääketieteen terminologiasta. *Reaktiivisen* kantasana on latinan *reactivus* ja *staattisen* latinan *staticus*. (LT)

Varsinaisten lääketieteellisten termien lisäksi lääketieteen kielestä on löydettävissä muutamia yleiskielisiä adjektiiveja, joilla on vakiintunut asema lääketieteen kielessä, joskaan ei välttämättä nimenomaan kipua kuvailevassa tarkoituksessa. Tällaisia ovat mm. *alueellinen, aristava, jaksoittainen, jatkuva, kohtauksellinen, kohtauksittainen, laaja-alainen, ohimenevä, sisäinen, taaja, tulehduksellinen, tylppä, ulkoinen ja äkillinen*. Myös *tikkuihu* mainitaan lääketieteen sanastossa *pistelyn* synonyyminä. Lisäksi *uupumus* on tuttu lääketieteen terminologiassa ja sitä kautta *uuvuttavan* voidaan katsoa kuuluvan myös erikoissanastoon. (LT)

Laajassa mittakaavassa voidaan toisaalta pitää kaikkia Suomalaisen kipusanaston adjektiiveja (ks. liite 4) lääketieteen sanastoon kuuluvana. Siinä kontekstissa jokaisella SuKS:n adjektiivilla on lääketieteellinen ja tietyn vahvuista kipua kuvaava merkitys.

## 5. Kipuadjektiivien vakiintuneisuus sanastoon

### 5.1. Aineiston yleisimmät lekseemit

Aineiston 331 eri adjektiivista vain 63 on saanut 5 tai enemmän mainintoja. Suurin osa aineiston adjektiiveista siis vain yhden tai muutaman informantin mainitsemia, joten niitten yleisyydestä ei voi tehdä päätelmiä. Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 2 on koottu ne aineiston adjektiivit, jotka on mainittu viidesti tai useammin.

Mikäli lasketaan yhteen myös samakantaiset tai muutoin toisiaan muistuttavat adjektiivit, yleisimpien joukkoon nousee muutama lisää. Runsaslukuisimpien joukossa ovat *pistelevä*, *pisteliäs* ja *pistävä* yhteensä 84 maininnalla, *lamaannuttava*, *lamaava* ja *lamauttava* 33 maininnalla, *kuuma* ja *kuumottava* 26 maininnalla sekä *tuskainen*, *tuskaisa* ja *tuskallinen* 18 maininnalla. *Kauhea*, *kamala*, *karmea* ja *karsea* saavat yhteensä 15 mainintaa, *kutiava*, *kutiseva* ja *kutittava* 7 mainintaa, *kylmä* ja *kylmäävä* 6 mainintaa ja *tikkuileva*, *tikusteleva* ja *tikuttavakin* yhteensä 5 mainintaa.

Taulukko 2 seuraavalla sivulla >>>

TAULUKKO 2: Adjektiivit, jotka ovat saaneet vähintään 5 mainintaa

(Vihreällä merkityt sanat liittyvät seuraavassa luvussa käsiteltävään Suomalaiseen kipusanastoon.)

polttava	73
pistävä	69
jomottava	66
viiltävä	63
vihlova	41
sykkivä	39
jäytävä	36
repivä	34
raastava	31
särkevä	28
puristava	27
tykkyttävä	26
kuumottava	20
säteilevä	20
jyskyttävä	19
lamaannuttava	18
terävä	18
aaltoileva	17
kiristävä	17
ahdistava	16
tylppä	16
ärsyttävä	15
kirvelevä	14
lievä	14
kova	13
painava	13
pistelevä	13
lamauttava	12
hakkaava	10
juiliva	10
kamala	10
masentava	10

sietämätön	10
jatkuva	9
jäätävä	9
kalvava	9
pakottava	9
puuduttava	9
tuikkiva	9
tuskallinen	9
helvetillinen	8
krooninen	8
tuskainen	8
voimakas	8
väsyttävä	8
häiritsevä	7
kihelmöivä	7
kolottava	7
pelottava	7
sähköinen	7
äkillinen	7
aristava	6
kuuma	6
piinaava	6
siedettävä	6
sähköiskumainen	6
iskevä	5
kivistävä	5
kouristava	5
kuristava	5
raskas	5
tasainen	5
uuvuttava	5

## 5.2. Aineiston vertailua Suomalaiseen kipusanastoon

Selvitin myös sitä, miten laajalti Suomalaisen kipusanaston adjektiivit tulivat mainituksi aineistossa. SuKS on laadittu 1980-luvun alussa eli lähes neljäkymmentä vuotta sitten. Sen sanasto on kuitenkin edelleen melko keskeistä, koska 56 sanasta peräti 44 oli mainittu kyselyni vastauksissa ja vain 12 ei ollut. Monet sanat saivat lisäksi paljon mainintoja vain parin sijasta, ja peräti 20 SuKS:n adjektiiveista sai vähintään kymmenen mainintaa. (SuKS:n adjektiivit merkitty edellisen sivun taulukossa 2 vihreällä värillä.)

Ne kaksitoista SuKS:n adjektiivia, joita ei omasta aineistostani löytynyt, ovat *hyytävä*, *jumputtava*, *karmiva*, *kuvottava*, *lävistävä*, *nykivä*, *närästävä*, *paahtava*, *riuhtova*, *syyhyävä*, *tempova* ja *vyömainen*. Oma aineistoni oli kuitenkin varsin rajallinen, isommalla informanttimäärällä nämäkin olisivat saattaneet tulla mukaan. Lisäksi lähes jokaista näistä vastaa aineistossa joku muu merkitykseltään läheinen adjektiivi, esimerkiksi *hyytävää* vastaa *kylmävä* tai *jäätävä*, *jumputtavaa* *jyskyttävä*, *karmivaa* *karmea*, *kuvottavaa* *oksettava*, *nykivää* *kiskova*, *riuhtovaa* *repivä*, *syyhyävää* *kutiseva* ja niin edelleen. Oikeastaan vain *närästävä* on sellainen, jolla ei ole suoraan mitään vastaavaa adjektiivia omassa aineistossani, ellei sitten *korventavaa* lasketa sellaiseksi. Sillä on toisaalta myös muita kuin närästyksen viittaavia merkityksiä.

Lisäksi pitää ottaa huomioon se, että SuKS:n adjektiivit ovat asteikollisia voimakkuuden mukaan aina saman ryhmän sisällä (ryhmiä ovat mm. kipukokemuksen ajallisuus, alueellisuus, lämpötila, hitaus, ärsyttävyys, ahdistavuus ja pelottavuus), joten kaikkia voimakkuuksia ei sen vuoksi välttämättä ole osunut aineistooni.

Tein vertailua myös oman aineistoni ja Suomalaista kipusanastoa varten kerätyn aineiston välillä. SuKS:oa varten kerätty aineisto on esitetty kokonaisuudessaan Heikki Ketovuoren liseniaatintyössä liitteessä 6. SuKS:n aineiston kokoaminen erosi omastani jonkin verran, joten aineistot eivät ole täysin vertailukelpoiset. Ensinnäkin tuo aineisto on kerätty 1980-luvun alussa, joten aikaeroa on lähes neljäkymmentä vuotta. Toiseksi informanttien joukko oli erilainen tuossa kyselyssä, koska 77 informantista vain 18 oli kipupotilaita ja

lopun 59 olivat nuoria lukiolaisia tai opiskelijoita, kun taas oman kyselyni informanteista valtaosa oli kipupotilaita. Lisäksi SuKS:n aineisto kerättiin paperisella kyselylomakkeella erillisessä tilaisuudessa, jolloin kaikilla oli mahdollisuus kysyä, jos oli jotain epäselvää, sekä aikaa keskittyä kunnolla miettimään.

Aineistojen vertailussa osoittautui kuitenkin, että kummassakin adjektiiveja oli mainittu hyvin samansuuntaisesti. Samat adjektiivit, jotka omassa aineistossani saivat runsaasti merkintöjä, saivat niitä myös tuossa vanhemmassa aineistossa. Myös mainintojen lukumäärät olivat melko lailla samassa suhteessa, eli ne adjektiivit, jotka saivat omassa aineistossani runsaasti mainintoja, olivat saaneet paljon mainintoja myös vanhemmassa aineistossa. Kävin läpi kaikki vähintään kaksi mainintaa SuKS:n aineistossa saanutta adjektiivia, ja niistä 101 löytyi myös omasta aineistostani ja 44:ää ei löytynyt. Olen koonnut seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 3 esimerkinomaisesti ne adjektiivit, jotka omassa aineistossani saivat vähintään kymmenen mainintaa. Oman aineistoni esiintymät ovat ensimmäisessä sarakkeessa ja SuKS:n aineiston toisessa sarakkeessa.

Taulukko 3 seuraavalla sivulla >>>

TAULUKKO 3: Vertailua oman ja SuKS:n aineiston välillä

adjektiivi	oma	SuKS
polttava	73	34
pistävä	69	22
jomottava	66	63
viiltävä	63	37
vihlova	41	56
sykkivä	39	16
jäytävä	36	12
repivä	34	29
raastava	31	17
särkevä	28	47
puristava	27	19
tykyttävä	26	12
kuumottava	20	17
säteilevä	20	11
jyskyttävä	19	19
lamaannuttava	18	-
terävä	18	5
aaltoileva	17	5
kiristävä	17	15
ahdistava	16	23
tylppä	16	4
ärsyttävä	15	9
kirvelevä	14	22
lievä	14	5
kova	13	4
painava	13	6
pistelevä	13	38
lamauttava	12	-
hakkaava	10	14
juiliva	10	8
kamala	10	7
masentava	10	3
sietämätön	10	9

Kuten taulukosta käy ilmi, kaikki siinä esiintyvät muut adjektiivit ovat saaneet mainintoja, paitsi *lamaannuttava* ja *lamauttava*. SuKS:n aineistossa kumpaakaan ei esiinny, mutta



siellä on *lamaava*, jolla on 8 mainintaa. Useimmat oman aineistoni adjektiivit ovat luonnollisesti saaneet enemmän mainintoja, koska informanttimäärä on suurempi, mutta jotkin SuKS:n aineiston adjektiivit ovat saaneet enemmän mainintoja kuin omassa aineistossani. Näitä ovat mm. *ahdistava*, *hakkaava*, *kirvelevä*, *pistelevä*, *särkevä* ja *vihlova*. Sen perusteella ei kuitenkaan voi tehdä suuria päätelmiä, vaihtelu selittynee taustatekijöiden ja aineistojen iän eroilla.

Sellaisia SuKS:n aineistossa esiintyviä adjektiiveja, joita ei esiinny omassa aineistossani, mutta jotka ovat SuKS:n aineistossa saaneet enemmän kuin yhden maininnan, on 44 kappaletta. Seuraavassa taulukossa 4 on otettu esimerkiksi ne adjektiivit, jotka ovat SuKS:n aineistossa saaneet vähintään viisi mainintaa. Näilläkin on useimmilla synonyymejä omassa aineistossani, kuten *kuvottavalla etova*, *kaivertelevalla kaivertava*, *riuhtovalla repivä* ja *vetävällä kiskova*.

TAULUKKO 4: Vain SuKS:n aineistossa esiintyviä adjektiiveja

kuvottava	11
nykivä	8
kaiverteleva	7
ruhjova	6
riuhtova	6
turvottava	6
vetävä	5
yököttävä	5
värisevä	5

### 5.3. Leksikaalistuneet kipuadjektiivit

Sanan leksikaalistuminen voidaan yksinkertaisimmillaan määritellä sen perusteella, löytyykö se yleissanakirjasta vai ei. Aineiston adjektiiveista 177 löytyy Kielitoimiston sanakirjasta ja 154 ei löydy. Olen ottanut ensimmäiseen lukuun mukaan ainoastaan ne, jotka esiintyvät siellä kipua kuvaavassa merkityksessä tai sopivat muutoin kipukontekstiin sanankirjan ilmoittamassa merkityksessä (pari esimerkkiä Kielitoimiston sanakirjasta: *Ankara kipu. Hirvittävä päänsärky.*) Muutama adjektiivi laskettiin sen vuoksi jälkimmäiseen ryhmään, erityisesti osa partisiipeista. Reilusti yli puolet aineistosta on siis kieleen vakiintunutta sanastoa. Myös partisiipeista melko moni on vakiintunut, mutta enemmistö ei-vakiintuneista on nimenomaan partisiippeja.

Suurin osa aineiston johdoksista ja yhdyssanoista partisiippeja lukuun ottamatta on leksikaalistuneita. Vain 15 tällaisista adjektiiveista ei löydy Kielitoimiston sanakirjasta: näistä 6 on yhdyssanoja (*hammassärkymäinen, kosketusarka, matalataajuinen, paineenomainen, sikapaha ja valonhehkuinen*), kolme on yhdyssanamaisia johdoksia (*sähköiskumainen, tylppämäinen ja vannemainen*) ja viisi *inen*-päätteisiä johdoksia (*aurallinen, iskeeminen, kohtauksellinen, pinteinen ja tulehduksinen*). Näistä viimeksi mainituista ainakin *aurallinen* ja *iskeeminen* ovat vakiintuneet lääketieteen sanastoon. *Matalatasoinen* löytyy Kielitoimiston sanakirjasta, mutta se on siellä eri merkityksessä, joten kipua kuvailevassa merkityksessä sen ei voi katsoa olevan leksikaalistunut.

Partisiippien joukosta 35 on leksikaalistuneita ja kymmenen niistä on kieltopartisiippeja eli kaikki muut kieltopartisiipit paitsi *hahmottamaton* ovat leksikaalistuneita. Leksikaalistuneet *vA*-partisiipit ovat seuraavat:

epämiellyttävä, hallitseva, hiipivä, hirvittävä, huimaava, huutava, hyökkäävä, häilyvä, inhottava, iskevä, jatkuva, järkyttävä, jäätävä, läpätunkeva, masentava, musertava, ohimenevä, painava, pelottava, pistävä, polttava, rasittava, siedettävä, yllättävä, ärsyttävä.

Näistä suuri osa on jokapäiväisessä kielenkäytössä hyvin yleisiä, joten leksikaalistuminen on hyvin selkeää. Monet niistä ovat olleet leksikaalistuneita jo Nykysuomen sanakirjan ajoista.

#### **5.4. Kokoavaa tarkastelua**

Tämän pääluvun aluksi käsittelin sitä, mitkä aineistoni adjektiiveista olivat yleisimpiä eli saivat eniten mainintoja. Suurin osa adjektiiveista sai vain vähän mainintoja eli yhdestä muutamaan, ja ainoastaan 63 sai 5 tai enemmän mainintoja. Ainoastaan neljätoista pääsi kahteenkymmeneen mainintaan tai yli sen. Yli 60 mainintaa sai vain 4 adjektiivia ja korkeimmalle sijalle pääsi *polttava* 73 maininnalla. Hajontaa oli siis runsaasti.

Vertailin myös omaa aineistoani Suomalaiseen kipusanastoon, jota käytin kandidaatintutkielmani aineistona. Kipusanaston adjektiiveista peräti 44 löytyi myös omasta aineistostani ja vain 12 ei löytynyt. Niillekin tosin löytyi useimmille vastaavia adjektiiveja. Tein myös osittaisen vertailun SuKS:oa varten kerätyn aineiston ja oman aineistoni välillä. SuKS:n aineisto osoittautui koostumukseltaan melko samanlaiseksi kuin omanikin, ja myös adjektiivien esiintymien määrät olivat melko samansuuntaisia.

Tämän pääluvun lopuksi otin vielä esille sen, kuinka moni aineistoni adjektiivijohdoksista ja yhdyssanoista voidaan katsoa leksikaalistuneiksi. Reilusti yli puolet aineiston sanoista löytyy Kielitoimiston sanakirjasta, joten ne ovat kieleen vakiintunutta sanastoa. Perussanat sinänsä ovat jo vakiintuneita, ja substantiivikantaisista johdoksista ja yhdyssanoistakin suurin osa on leksikaalistunut, ainoastaan 15 ei ole. Suurin leksikaalistumattomien ryhmä, ja suhteellisen hyvinkin suuri, on partisiipit, joista ainoastaan 35 on leksikaalistuneita. Kaikki aineiston partisiipit ovat toki adjektiivistuneita, koska niitä käytetään adjektiivin funktiossa vähintään kertaluontoisesti, mutta kipua kuvaavassa tarkoituksessa erityisesti *vA*-partisiippien luominen tilanteen tarpeisiin on helppoa ja näköjään myös produktiivista.

## 6. Kipuadjektiivien semantiikkaa

### 6.1. Absoluuttiset ja suhteelliset adjektiivit

Kipua kuvailevien adjektiivien jakaminen suhteellisiin ja absoluuttisiin ei ole aivan ongelmaton, kuten ei yleensäkaan adjektiivien kohdalla. Osa sanoista on selkeästi absoluuttisia tai suhteellisia, mutta myös välimaastoon asettuvia on paljon, enemmän kuin ensivilkaisulla voisi kuvitella. Karkeasti kahtia jaettuna absoluuttisiin voidaan laskea reilu kolmannes aineiston adjektiiveista, mutta loput kaksi kolmannesta eivät ole yksioikoisesti suhteellisia. Monelle aineiston adjektiiville on myös mahdollista sekä konkreettinen että kuvaannollinen käyttö, jolloin suhteellisuus on myös tilannekohtaista.

Selkeästi absoluuttisia voidaan katsoa olevan ainakin pääosin lääketieteelliset termit, koska niillä on terminologiassa tarkka merkitys. Myös monet ajallisuutta ilmaisevat adjektiivit ovat absoluuttisia, esimerkiksi *ajoittainen*, *ikuinen*, *kohtauksittainen*, *ohimenevä*, *pitkäkestoinen*, *rytmikäs*, *taukoamaton* ja *äkillinen*. Samoin on paikkaa ilmaisevien adjektiivien kanssa, kuten *läpätunkeva*, *pinnallinen*, *pistemäinen*, *sisäinen*, *toispuoleinen* tai *vannemainen*.

Myös kivun tyyppiä kuvaavat adjektiivit ovat usein absoluuttisia. Tällaisia ovat esimerkiksi *hankaava*, *kirvelevä*, *kouristava*, *kutiseva*, *muljahteleva*, *nipistelevä*, *raapiva*, *sykkivä* ja *vihlova*. Usein konkreettisiin ominaisuuksiin viittaavat adjektiivit ovat suhteellisia, mutta yllättäen kipuja kuvailevassa kontekstissa suoraan suhteelliseksi laskettavat adjektiivit ovatkin ei-konkreettisia ja konkreettiset voidaan luokitella absoluuttisiksi. Jos otetaan esimerkiksi *kutiseva*, niin normaalisti sen voi katsoa olevan suhteellinen adjektiivi, sillä se voidaan esimerkiksi komparoida lauseessa *Villapaita on kutiseva, mutta säkkikangas vielä kutisevampi*. Sen sijaan kipu joko on tai ei ole *kutiseva*.

Suhteellisiin adjektiiveihin voidaan laskea kipukokemuksen voimakkuuteen liittyvät adjektiivit esim. *ankara*, *heikko*, *lievä*, *kova* ja *paha*, kipukokemuksen pelottavuutta ilmaisevat *pelottava*, *kauhea*, *karmea* ja *hivittävä*, sekä kipukokemuksen ahdistavuuteen

viittaavat *ärsyttävä*, *ahdistava* ja *tuskastuttava*. Kipukokemuksen voimakkuuteen liittyvät *sietämätön* ja *tappava* assosioituvat kuitenkin enemmän absoluuttisiin kuin suhteellisiin adjektiiveihin, mikäli kontekstina on jokin tietty kipu. Jos puhutaan kivuista yleensä ja vertaillaan niitä, myös *sietämätön* ja *tappava* voidaan käsittää osittain suhteellisina, koska ne voidaan siinä kontekstissa komparoida ja joissain tapauksissa ne voivat saada myös intensiteettimääreen. Ilmaus *melko tappava kipu* on tosin mahdollinen vain äärimmäisen harvassa tapauksessa, useimmiten liioittelevassa kielenkäytössä.

Mielenkiintoista on, että sekä *arka* että *raskas* ovat itse suhteellisia adjektiiveja, mutta määräiteosan lisääminen niihin muuttaa kokonaisuuden absoluuttiseksi eli *kosketusarka* ja *lyijynraskas* ovat absoluuttisia. Sama koskee myös joitakin muita aineiston yhdyssanoja, esimerkiksi *hengenvaarallinen*, *tajunnanvievä* ja *matalataajuinen* ovat absoluuttisia.

*Voimistuva* on myös mielenkiintoinen, koska sinänsä se kuvaa suhteellista muutosta, mutta kipua kuvaavana se on kuitenkin absoluuttinen. Myös kirosanoihin ja vastaaviin perustuvat adjektiivit voi katsoa ainakin kipua kuvailevassa tarkoituksessa absoluuttisiksi. Vaikka *helvetillinen* ja *paskamainen* voivat sinänsä tarkoittaa eri ihmisille eri voimakkuudella olevaa kipua, niin yhden ihmisen kokemuksessa ne ovat kuitenkin absoluuttisia.

## 6.2. Merkityskentät

Merkityskenttiä tarkastellessa aineiston adjektiivit kuuluvat tietenkin kokonaisuudessaan laajaan kipua kuvailevien adjektiivien muodostamaan kenttään. Sen sisältä voidaan löytää pieniä ja suuria osakenttiä ja osa sen adjektiiveista kuuluu myös joihinkin suurempiin ulkopuolisiin kenttiin. Aineiston adjektiivit voi jakaa karkeasti muutamaaan suureen merkityskenttään sekä lukuisiin pienempiin ja tarkkarajaisiin. Suurina joukkoina esiin nousevat kipukokemuksen ajallisuus, paikka, voimakkuus, tyyppi tai tuntoaistimus, lämpötila, kivun aiheuttama tunne tai mieliala sekä suurehkona joukkona myös kivun entiteettinä kuvaavat adjektiivit. Nämä isommat kentät jakautuvat luonnollisesti vielä pienempiin osakenttiin. Monet adjektiivit voivat toki kuulua useampaankin eri merkityskenttään.

Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 5 olen koonnut näihin suuriin merkityskenttiin kuuluvista esimerkkejä. Mitä isompi kenttä, sitä enemmän esimerkkejä, mutta tässä ei siis ole lueteltu läheskään kaikkia kenttiin kuuluvia, koska kentät ovat niin suuria.

Taulukko 5 seuraavalla sivulla >>>

TAULUKKO 5: Aineiston suuret merkityskentät

MERKITYSKENTTÄ	ESIMERKKEJÄ
AJALLISUUS	ajoittainen, akuutti, hiipivä, jaksoittainen, jatkuva, kasvava, krooninen, loputon, nopea, ohimenevä, pitkäkestoinen, pysäyttävä, rytmikäs, satunnainen, tasainen, yllättävä, äkkinäinen
PAIKKA	alueellinen, heijastava, läpituokea, pinnallinen, pistemäinen, sisäinen, syvä, toispuoleinen, vaeltava, vannomainen
LÄMPÖTILA	jäätävä, korventava, kuuma, kylmä, lämmin, palava, polttava, punahehkuinen, viileä
TYYPPI TAI TUNTOAISTIMUS	aristava, etova, halvaannuttava, heikottava, hiertävä, huimaava, jomottava, jäykistävä, kapea-alainen, kiristävä, korventava, krooninen, lamauttava, nipistelevä, pinnallinen, pistelevä, poraava, reaktiivinen, salamoiva, sykkivä, terävä, tunnoton, tylppä, venyttävä, väsyttävä
VOIMAKKUUS	ankara, hallitseva, helvetillinen, hento, hillitön, hirveä, jomottava, kasvava, kohtalainen, lamaava, lievä, mieletön, mitätön, muuttuva, paha, siedettävä, sietämätön, tainnuttava, tavallinen, vaimea, voimakas, älytön
TUNNE TAI MIELIALA	ahdistava, epätoivoinen, harmittava, henkilökohtainen, hermostuttava, ilkeä, itkettävä, järkyttävä, kestämatön, lannistava, masentava, muistuttava, musta, outo, paskamainen, pelottava, piinallinen, rankka, sielullinen, synkkä, säälimätön, toivoton, turhauttava, tuskastuttava, uuvuttava, vaaniva, värissyttävä, ärsyttävä

Näitä voidaan jakaa edelleen pienempiin osakenttiin, kuten esimerkiksi voimakkuus voidaan jakaa kahtia lievää tai voimakasta kipua ilmaiseviin kenttiin. Suomalainen

kipusanasto sinänsä muodostaa yhden melko tarkan jaottelun pienempiin osakenttiin, ja siinä jako on osittain lääketieteellinen. Oman aineistoni kipusanat voidaan jakaa näihin samoihin osakenttiin sen mukaan, onko kyseessä kipukokemuksen ahdistavuus, pelottavuus, ärsyttävyys tai muu vastaava. (SuKS:n jaottelu löytyy liitteestä 4.) Esimerkkikentäksi voisi ottaa kipukokemuksen pelottavuuden, johon SuKS:ssa kuuluvat *pelottava*, *kauhea* ja *karmiva*; omasta aineistostani samaan voisi liittää *hirveän*, *hervittävän*, *kamalan*, *karmean* ja *karsean*.

Seija Tuovila on tutkinut väitöskirjassaan (2005) suomen kielen tunnesanojen semantiikkaa, ja hän on koonnut omaa tutkimustaan varten aineiston, joka koostuu sadan koehenkilön vastauksista tehtävään, jossa he saivat luetella erilaisia tunteita eli tunnesanoja. Nämä eivät kaikki ole tietenkään adjektiiveja, vaan suurempi osa on substantiiveja, mutta myös adjektiiveja on runsaasti. Olen verrannut hänen keräämäänsä aineistoa omaani ja sieltä löytyi 14 yhteistä adjektiivia, jotka ovat seuraavassa taulukossa. (Tuovila 2005: 16, 162–164.) Nämä siis voidaan luokitella tunneadjektiivien merkityskenttään.

TAULUKKO 6: Tuovilan aineistossa ja omassani esiintyvät adjektiivit

epämiellyttävä	lohduton
etova	paha
heikko	punainen
hyökkäävä	raskas
jäätävä	sairas
kireä	säteilevä
kuuma	vittumainen

Otan seuraavaan taulukkoon 7 vielä erikseen ns. entiteetti-kenttään kuuluvat, koska pitkäaikaista tai kovaa kipua kokevat ihmiset usein kokevat kivun entiteetiksi, omaksi taisteluparikseen, jolla on omat luoteenpiirteensä, useimmiten negatiiviset.



TAULUKKO 7: Kivun luonteenpiirteet

KIPU ON ENTITEETTI	armoton, arvaamaton, estävä, hahmottamaton, hellittämätön, helvetillinen, helvetinmoinen, henkilökohtainen, häijy, härnäävä, ilkeä, itsepäinen, lannistava, muistuttava, myrskyisä, määrätietoinen, oikukas, outo, painostava, paskamainen, periksiantamaton, perkeleellinen, piikikäs, piinaava, pirullinen, raaka, raivokas, rikkova, ruma, runnova, saatanallinen, salakavala, syrjivä, sähisevä, säälimätön, vaaniva, vittumainen, voimaton, äkillinen, äkkinäinen, yllättävä
--------------------	---

Suurin osa aineiston adjektiiveista on luonnollisesti negatiivisia, koska ne kuvaavat negatiivista asiaa. Mukana on kuitenkin myös muutama positiiviseksi luokiteltava adjektiivi, mutta niistä ei voi tietenkään tietää ovatko informantit tarkoittaneet ne positiivisiksi. Näitä ovat mm. *makea* ja *nautinnollinen*. Kipukontekstissa voi toisaalta pitää merkitykseltään positiivisena myös hyvin vähäistä kipua ilmaisevia adjektiiveja kuten *heikko*, *helppo*, *hiljainen*, *lievä*, *mieto*, *ohimenevä*, *siedettävä* ja *vähäinen*.

Melkein kaikki aineiston adjektiivit ovat luonteeltaan subjektiivisia, koska kuvaavat subjektiivista kokemusta, mutta tiettyjen merkityskenttien adjektiivit voidaan ajatella myös objektiivisiksi, esimerkiksi ajallisuutta tai paikkaa ilmaisevat, ja samoin lääketieteelliset termit ainakin tietyissä tilanteissa. Vastaavan tyyppisiä jakoja ovat myös aineiston jakautuminen fyysisiin (esim. *kiristävä*, *pistävä*) ja psyykkisiin (esim. *pelottava*, *ahdistava*) kipukuvauksiin tai konkreettisiin (esim. *läpituokea*, *sisäinen*) ja kuvaannollisiin (esim. *ailahteleva*, *myrskyisä*).

Kuvaannollisen ja konkreettisen kipuadjektiivin eroa voi joskus olla vaikea erottaa, koska tietyille fyysisille tuntemuksille ei välttämättä ole sanoja. Siten esimerkiksi *kutiseva* kipu voi tarkoittaa konkreettista kutinan tunnetta myös muualla kuin iholla tai vain kuvaannollisesti kutinaa. Kuvaannollisista adjektiiveista osa voidaan luokitella myös tarkemmin metaforisiksi. Raja yleisesti kuvaannollisen ja metaforisen adjektiivin välillä on tosin melko häilyvä. Metaforisina voisi pitää ainakin seuraavia aineistoni adjektiiveja: *hiipivä, huutava, hännäävä, jyrsvä, järsivä, jäätävä, kipinöivä, kytevä, palava, räjähtävä, salamoiva ja sähisevä*.

Otan vielä lopuksi esiin muutaman pienen mutta mielenkiintoisen ryhmän. Muutama informantti kuvasi kipua väreillä. Näitä ovat mm. *musta, punainen ja punahehkuinen*. Myös *tumman, vaalean ja valonhehkuisen* voisi lukea tähän ryhmään. On toki vaikea tietää mitä he ovat tarkalleen ottaen näillä hakeneet, mutta *musta* ja *tumma* kuvannevat synkkää, voimakasta kipua, ja *punainen, punahehkuinen, vaalea* ja *valonhehkuinen* voisi tarkoittaa voimakasta kipua.

On myös mahdollista, että nämä adjektiivit tai osa niistä on käsitetty synesteettisesti, jolloin informantti joko näkisi tietyt kiputilat väreinä tai muutoin visuaalisina. Synesteettisenä kokemuksena voi mahdollisesti nähdä myös muutaman muun aineistoni adjektiivin. Tällaisia ovat mm. *kirpeä, makea, metallinen, märkä, piikikäs, raaka, ruma, samea ja turpea*.

Aineistosta erottuu myös pieni, melko selkeä ryhmä, joka kuvaa jollain tavalla määrittelemätöntä kipua. Tähän ryhmään voisi laskea adjektiivit *hahmottomaton, epämääräinen, outo, satunnainen ja vaeltava*. Mahdollisesti mukaan voisi laskea myös *epätodellisen, mielettömän, mielipuolisen ja tavallisen*.

Toinen mielenkiintoinen pieni joukko adjektiiveja ovat kirosanoista tai muista samantyylisistä substantiiveista johdetut sanat. Näitä ovat *helvetillinen, helvetinmoinen, perkeleellinen, saatanallinen, vittumainen, paskamainen ja pirullinen*. Erityisesti *helvetillinen* keräsi runsaasti mainintoja, seitsemän kappaletta. Tässä joukossa on

edustettuna kaikki ns. pääkirosanat *jumalautaa* lukuun ottamatta.. Tähän ryhmään liittyen mielenkiintoista on, että kukaan ei kuvaillut kipua sanalla *jumalaton* tai *kirottu*.

### 6.3. Synonymia

Otan tässä esille synonymian yleisesti aineiston adjektiivien joukossa sekä informanttien ilmoittaman synonymian. Paljon informanttien käsittämää synonymiaa jäi todennäköisesti piiloon, koska vain vajaa puolet informanteista eritteli luettelemistaan adjektiiveistaan synonyymeja ja useat vain yhden sanaparin. Synonyymipareja oli yhteensä 93, joten vain harva pari sain enemmän kuin yhden maininnan. Käsittelen ensin informanttien ilmoittamia synonyymeja ja käyn sen jälkeen läpi aineistossa yleisesti ilmenevää synonymiaa siltä osin kuin se ei tule esiin informanttien ilmoittamana.

Peräti kuusi informanttia piti sanaparia *sykkivä/tykyttävä* synonyymeina, mahdollisesti sen vuoksi, että kummankin kantaverbi edustaa ajallista vaihtelevuutta. On myös mahdollista, että jotkut yhdistävät ne toisiinsa äänteellisen samankaltaisuuden vuoksi. Neljä henkilöä ilmoitti synonyymeiksi *raastavan* ja *repivän*. Kolme mainintaa saivat synonyymiparit *jomottava/sykkivä* ja *vihlova/viiltävä*, ja lisäksi jos otetaan *juimiva juilivan* äänteelliseksi variantiksi, niin sanapari *juiliva/vihlova* sai kaksi mainintaa ja *juimiva/vihlova* yhden eli yhteensä kolme. Kaksi mainintaa sai viisi paria: *jomottava/tykyttävä*, *jomottava/pakottava*, *jäytävä/kalvava*, *kuumottava/polttava* ja *pistävä/terävä*. Loput parit saivat vain yhden maininnan.

Aineistosta esiin nousevia selkeitä synonyymeja ovat lääketieteelliset termit ja niiden yleiskieliset vastineet, jotka esiintyivät aineistossa, eli *akuutti/äkillinen* ja *krooninen/jatkuva*. Myös yksi informanteista ilmoitti *akuutin* ja *äkillisen* synonyymeiksi. Selkeitä synonyymeja, tosin mahdollisella sävyerolla ovat myös *henkinen/sielullinen*, *etova/oksettava*, *hakkaava/takova*, *kookas/suuri*, *mieletön/mielipuolinen*, *piinallinen/tuskallinen*, *tykyttävä/jyskyttävä* ja *väsyttävä/uuvuttava*.

Monet niistä aineiston adjektiiveista, joita voidaan pitää synonyymeina tai ainakin lähisyronyymeina, ovat samasta kannasta tai sanapesyestä eri johtimilla muodostettuja. Olen kerännyt ne alla olevaan taulukkoon 8.

TAULUKKO 8: Samakantaisia synonyymeja

harmillinen, harmittava
helvetillinen, helvetinmoinen
hirvittävä, hirveä
kohtauksellinen, kohtauksittainen
kouristava, kouristeleva
kutiava, kutiseva, kutittava
lamaannuttava, lamaava, lamauttava
nipistelevä, nipistävä
piinaava, piinallinen
pistelevä, pisteliäs, pistävä
polttava, poltteleva
poraava, porautuva
tikkuileva, tikusteleva, tikuttava
tulehduksellinen, tulehduksinen
tuskainen, tuskaisa, tuskallinen, tuskastuttava
tylppä, tylppämäinen
äkillinen, äkinäinen

Näistä kahden yhteyteen voi lisätä myös erikantaisen synonyymin, *kouristavan* ja *kouristelevan* synonyymiksi *kramppaavan* sekä *poraavan* ja *porautuvan* synonyymiksi *pureutuvan*.

Erikantainen synonyymijoukko on myös *raastava*, *repivä* ja *riipivä*, joista kaksi ensimmäistä olivatkin jo informanttien mainitsemia. Erikantaisia synonyymipareja ovat lisäksi *kaivertava/kalvava* ja *jyrsivä/järsivä*. *Tikkuileva* ja *pistelevä* ovat synonyymeja keskenään myös lääketieteen sanastossa (LT).

Laajoja (lähi)synonyymijoukkoja on kaksi. Ensimmäiseen kuuluvat *kauhea* ja sen moninaiset synonyymit *kamala*, *karmea*, *karsea*, *hirveä* ja *hervittävä*. Toinen joukko on hajanaisempi, koska siinä on useita murteellisia ilmauksia, joitten merkitys voi olla erilainen eri ihmisille. Tähän joukkoon kuuluvat kaikki jotka tarkoittavat yleisesti 'särkevää' eli *särkevän* lisäksi ainakin *jomottava*, *juiliva*, *juimiva*, *jjyystävä* ja *kolottava*.

#### 6.4. Vastakohtat

Kipuadjektiivien vastakohtasuhteissa on aineiston perusteella usein kyse täydentävistä vastakohtista. Suomalaisen kipusanaston adjektiiveissa on enemmän asteittaisuutta, koska se oli luonteeltaan asteikollinen eli joka ryhmässä kukin adjektiivi kuvasi tietynlaista kipua tietyllä voimakkuudella. Oman aineistoni adjektiivit on sen sijaan tuotettu spontaanisti ja niissä ei ole havaittavissa voimakasta asteikollisuutta. Toki aineisto on sen verran suuri, että myös asteikollisia vastakohtia esiintyy ja monipolvisiakin asteikoita voi erottaa. Pääosin aineisto voidaan kuitenkin jakaa moniin toisiinsa täydentäviin pareihin. Käänteisvastakohtia ei juurikaan ilmene, mutta ne ovatkin adjektiivien keskuudessa melko harvinaisia (Hakanen 1973, 247).

Osa aineiston adjektiiveista voidaan jakaa sekä täydennysvastakohtapareihin että asteikollisiin sarjoihin. Otan ensin esille täydennysvastakohtat.

Ensimmäisinä pareina ovat lääketieteen terminäkin tuttu vastakohtapari *krooninen* )( *akuutti* ja sama yleiskielinen pari *jatkuva* )( *äkillinen*. *Jatkuvalla* löytyy monta muutakin parivaihtoehtoa kuten *jatkuva* )( *äkkinäinen*, *jatkuva* )( *ohimenevä*, *jatkuva* )( *kohtauksittainen* tai *kohtauksellinen*, *jatkuva* )( *jaksoittainen* ja *jatkuva* )( *satunnainen*. Muita ajallisuuteen viittaavia täydennysvastakohtapareja ovat *aaltoileva* )( *tasainen*, *ajoittainen* )( *taukoamaton*, *nopea* )( *hidas*, *hiipivä* )( *räjähtävä*,

*pitkäkestoinen* )( *ajoittainen, pitkäkestoinen* )( *ajoittainen, pitkäkestoinen* )( *hetkellinen, pitkäkestoinen* )( *ohimenevä ja pitkäkestoinen* )( *satunnainen*.

Paikallisuuteen viittavia vastakohtapareja ovat *sisäinen* )( *ulkoinen, syvä* )( *pinnallinen, pinnallinen* )( *läpitunkeva, paikallinen* )( *heijastava, paikallinen* )( *säteilevä, kapea-alainen* )( *laaja-alainen, paikallinen* )( *vaeltava, laaja-alainen* )( *pistemäinen ja kapea-alainen* )( *taaja*.

Kipukokemuksen tyyppiin tai aistimukseen viittavia vastakohtapareja ovat *tasainen* )( *sykkivä, tasainen* )( *jyskyttävä, tylppä* )( *pistävä, tylppä* )( *terävä ja säteilevä* )( *pistemäinen*.

Tunteisiin tai mielialoihin liittyviä vastakohtapareja ei aineistossa juuri esiinny siitä syystä, että suurin osa aineiston adjektiiveista kuvaa negatiivisia tunteita, joitten positiivisia vastakohtapareja ei luonnollisesti kipua kuvailevissa adjektiiveissa esiinny. Samaten entiteettiä kuvaaviin adjektiiveihin ei ole juuri luettavissa vastakohtapareja. Ainoa vastakohtapari, jonka voi katsoa liittyvän tunteisiin on *siedettävä* )( *sietämätön*, joka on samalla yksi aineiston negatiivisista. Toisaalta se voidaan laskea myös kipukokemuksen voimakkuudeksi, jolloin se on tilanteesta riippuen joko asteittainen tai täydentävä.

Kipukokemuksen voimakkuuteen liittyviä vastakohtia on aineistossa melko runsaasti ja osa niistä on asteittaisia ja osa täydentäviä. Täydentäviä vastakohtapareja voivat muodostaa keskenään ainakin seuraavat:

<i>pieni</i>	)	(	<i>suuri, kookas</i>
<i>heikko</i>	)	(	<i>kova, voimakas, ankara</i>
<i>mieto</i>	)	(	<i>voimakas, ankara</i>
<i>lievä</i>	)	(	<i>kova, voimakas, paha</i>

<i>vaimea</i>	)	<i>kova, voimakas</i>
<i>vähäinen</i>	)	<i>kova, valtava, voimakas</i>
<i>huomaamaton</i>	)	<i>voimakas, ankara, valtava</i>

Näistä voidaan muodostaa myös asteittaisia joukkoja kuten esimerkiksi *huomaamaton* > *vähäinen* > *lievä* > *kova* > *voimakas* > *ankara*.

Erityisesti asteittaisia vastakohtajatkumoita voidaan muodostaa kipukokemuksen lämpötilaa kuvaavista adjektiiveista. Niistä voidaan toisaalta muodostaa myös täydentäviä vastakohtapareja. Vastakohtapareja ovat ainakin seuraavat:

<i>viileä</i>	)	<i>lämmin</i>
<i>kylmä</i>	)	<i>kuuma</i>
<i>kylmäävä</i>	)	<i>kuumottava</i>
<i>jäätävä</i>	)	<i>polttava, poltteleva</i>
<i>jäätävä</i>	)	<i>tulinen, palava</i>

Näistä voidaan helposti muodostaa asteikkoja, kuten *jäätävä* > *kylmä* > *viileä* > *lämmin* > *kuumottava* > *kuuma* > *polttava* < *tulinen*.

Otan loppuun vielä yhden negaativastakohtaan, joka ei kipukontekstissa olekaan vastakohta. Tällainen pari on *voimakas*)(*voimaton*, joka sinänsä on samasta kannasta muodostettu adjektiivi ja sen negatio, mutta kipua kuvaavana parin ensimmäinen osapuoli merkitsee kovaa kipua ja jälkimmäinen osapuoli taas kuvaa ennemminkin tunnetta, jonka jatkuva kipu herättää, joten niitä ei voi pitää vastakohtina.

## 6.5. Kivun voimakkuus adjektiivin merkityksessä

Toisessa ja kolmannessa kysymyksessä informantteja pyydettiin erittelemään itse luettelemista sanoista hyvin voimakasta (asteikolla 1–10 suunnilleen 8–10) tai hyvin lievää (suunnilleen 1-3) kipua ilmaisevat adjektiivit. Niitten adjektiivien kohdalla, jotka olivat ylipäätään saaneet paljon mainintoja, oli voimakkuudessa osoitettavissa suuntaviivoja, mutta täyttä yksimielisyyttä ei juurikaan esiintynyt. Toisaalta monet yksi tai kaksi mainintaa saaneet adjektiivit valittiin helposti jompaankumpaan ryhmään, yhden maininnan saaneilla tämä on aika yleistäkin. Siitä ei kuitenkaan voi vetää mitään johtopäätöksiä, koska se on vain yhden ihmisen kokemus. Oikeastaan merkityksellisempää on se, kuinka jotkin useamman maininnan saaneet adjektiivit aiheuttivat hajontaa: toiset informantit olivat sitä mieltä, että ko. adjektiivi kuvaa voimakasta kipua ja toiset olivat taas täysin päinvastaista mieltä.

Yleisimmistä adjektiiveista oltiin yksimielisiä vain muutamassa tapauksessa. Olen koonnut sivulla 55 olevaan taulukkoon 9 kokonaisuudessaan vähintään viisi mainintaa saaneet adjektiivit ja tiedon siitä, moniko informantti piti ko. adjektiivia joko lievänä tai voimakkaana. Täysi yksimielisyys näistä yleisimmistä adjektiiveista oli oikeastaan vain *lievällä*, jonka kaikki informantit olivat valinneet edustamaan vähäistä kipua, ja *sietämätön*, joka edustaa kaikille voimakasta kipua. Kaikkien muitten taulukossa olevien adjektiivien kohdalla yksi tai useampi informantti on jättänyt valitsematta adjektiivin kumpaankaan ryhmään. Melkein yksimielisiä oltiin niistä adjektiiveista, jotka lähes kaikki informantit ovat ilmoittaneet samansuuntaisesti (ei siis vastakkaisia mielipiteitä). Tähän ryhmään kuuluvat voimakasta kipua ilmaisevat *repivä*, *raastava*, *lamaannuttava*, *terävä* ja *sietämätön* sekä vähäistä kipua ilmaisevat *pistelevä* ja *juiliva*. Lopuilla taulukon adjektiiveista on joko myös vastakkaisia mielipiteitä tai vain vähäinen kannatus kaikkien ilmoittajien joukossa.

Toisaalta niitten adjektiivien kohdalla, joilla on ylipäätään hyvin paljon esiintymiä, saadaan melko hyvin selville se, pitävätkö informantit niitä voimakasta vai lievää kipua kuvailevina. Esimerkiksi *jomottavalla* on kaikkiaan 66 mainintaa, ja näistä 36 informanttia on sitä mieltä, että se kuvaa lievää kipua ja vain 5 informanttia on sitä mieltä,



että se kuvaa voimakasta kipua. Tästä voi tehdä jonkinlaisia päätelmiä siitä, että yleensä sen katsotaan kuvaavan lievää kipua.

Taulukon loppupäässä on vielä muutama informanttien ilmoittaman selkeästi jompaakumpaa ilmaisevan adjektiivin. Erityisen voimakkaina informantit pitävät *helvetillistä*, *tuskallista*, *tuskaista*, *voimakasta* ja *kouristavaa*. Erityisen vähäistä kipua taas edustavat *kolottava*, *aristava* ja *siedettävä*.

Kuten seuraavalla sivulla olevasta taulukosta 9 näkyy, myös hajontaa on runsaasti. *Lievä* ja *sietämätön* saavat kaikkien äänet, mutta esimerkiksi *kova* ilmaisee yhden informantin mielestä lievää kipua. Suurta hajontaa aiheuttivat adjektiivit *jäytävä*, *puristava*, *jyskyttävä* ja *aaltoileva*, joissa kokemukset menevät lähes tasan. Useampia vastakkaisia kokemuksia oli myös *pistävällä*, *jomottavalla* ja *sykkivällä*. Nämä ovat toisaalta kaikki suhteellisia siinä mielessä, että kivun voimakkuus näissä ei suoraan sisälly merkitykseen, minkä informanttien kokemuskkin hyvin näyttää.

Taulukko 9 seuraavalla sivulla >>>

TAULUKKO 9: Informanttien käsitys kipuadjektiivien voimakkuudesta:

(Ensimmäisessä numerosarakkeessa on mainintojen kokonaismäärä, toisessa informanttien ilmoittamat voimakkuudet suhteessa lievä/voimakas. Punaisella värillä on merkitty edempänä selitetty voimakkuusaspekti.)

polttava	73	3/14
pistävä	69	5/22
jomottava	66	36/5
viiltävä	63	1/46
vihlova	41	2/16
sykkivä	39	4/10
jäytävä	36	7/9
repivä	34	0/29
raastava	31	0/28
särkevä	28	9/1
puristava	27	4/5
tykyttävä	26	8/1
kuumottava	20	5/1
säteilevä	20	1/1
jyskyttävä	19	2/3
lamaannuttava	18	0/17
terävä	18	0/8
aaltoileva	17	5/3
kiristävä	17	8/2
ahdistava	16	1/5
tylppä	16	5/1
ärsyttävä	15	10/1
kirvelevä	14	2/0
lievä	14	14/0
kova	13	1/5
painava	13	4/1
pistelevä	13	5/0
lamauttava	12	0/11
hakkaava	10	0/4
juiliva	10	6/0
kamala	10	1/5
masentava	10	0/1

sietämätön	10	0/10
jatkuva	9	2/2
jäätävä	9	0/2
kalvava	9	1/4
pakottava	9	3/3
puuduttava	9	3/0
tuikkiva	9	2/1
tuskallinen	9	0/7
helvetillinen	8	0/7
krooninen	8	-
tuskainen	8	0/7
voimakas	8	0/7
väsyttävä	8	3/0
häiritsevä	7	3/1
kihelmöivä	7	4/0
kolottava	7	5/0
pelottava	7	0/4
sähköinen	7	0/4
äkillinen	7	0/1
aristava	6	5/0
kuuma	6	1/2
piinaava	6	0/4
siedettävä	6	5/0
sähköiskumainen	6	0/4
iskevä	5	0/2
kivistävä	5	1/0
kouristava	5	0/5
kuristava	5	0/2
raskas	5	0/1
tasainen	5	2/0
uuvuttava	5	1/4

Mikäli adjektiivit jakaa kahteen ryhmään sen mukaan voiko niiden merkityksessä nähdä suoraan viitteitä kivun voimakkuudesta vai ei, niin informanttien yksimielisyys tai erimielisyys näyttää loogisemmalta. Taulukkoon 9 on merkitty punaisella ne adjektiivit, joista voi melko suoraan päätellä, tarkoittavatko ne joko kovaa tai lievää kipua. Melkein kaikki ne adjektiivit, joita lähes kaikki informantit pitivät jompanakumpana, kuuluvat tähän joukkoon. Poikkeuksia ovat *särkevä*, *tykyttävä*, *ärsyttävä*, *pistelevä*, *juiliva* ja *kolottava*, ja nämä kaikki ilmaisevat suurimman osan mielestä lievää kipua, vaikka sinänsä ne eivät otakaan suoraan kantaa kivun voimakkuuteen.

## 6.6. Kokoavaa tarkastelua

Semanttisen analyysin aloitin tarkastelemalla aineiston adjektiivien suhteellisuutta ja absoluuttisuutta. Karkeasti ottaen reilun kolmannes aineistosta voidaan katsoa absoluuttisiksi, mutta monet adjektiivit voivat olla tilannekohtaisesti joko absoluuttisia tai suhteellisia. Absoluuttisia ovat mm. lääketieteen termit, ajallisuuteen viittaavat adjektiivit sekä monet kipukokemuksen tyyppiä kuvaavat adjektiivit. Suhteellisia taas ovat useimmat kivun voimakkuutta kuvaavat ja ahdistavuutta tai pelottavuutta kuvaavat adjektiivit.

Seuraavaksi tarkastelin erilaisia aineistosta erottuvia merkityskenttiä. Aineisto itsessään kuuluu kokonaisuudessaan kipua kuvailevien adjektiivien merkityskenttään, ja se voidaan jakaa karkeasti muutamaan suureen merkityskenttään. Se jakautuu tietenkin myös moniin pienempiin ja tarkkarajaisempiin kenttiin. Suuria kenttiä ovat aikaan, paikkaan, lämpötilaan, kivun voimakkuuteen, tyyppiin tai aistimukseen sekä tunteisiin tai mielialaan liittyvät kentät. Myös kipu omana entiteettinä muodostaa oman suurehkon kenttensä. Pienempiä mutta mielenkiintoisia kenttiä ovat mm. värit ja kiro sanoihin perustuvat adjektiivit.

Synonymiaa tarkastellessa otin ensin esiin informanttien tarjoamat synonyymiparit, joita oli valitettavan vähän, joten niistä ei voi tehdä laajamittaisia päätelmiä. Vain muutama

synonyymipari sai useamman kuin yhden maininnan, näistä yleisimpänä *sykkivä/tykyttävä* ja *raastava/repivä*. Omassa tarkastelussani esiin nousi suuri joukko samoista kantasanoista muodostettuja synonyymipareja tai -joukkoja. Myös erikantaisia pareja oli jonkin verran. Laajempia synonyymijoukkoja oli kaksi, *kauhea* ja *jomottava* erilaisine vastineineen.

Vastakohtia tarkastellessa otin ensin kohteeksi täydentäviin vastakohtiin luettavat parit, joita muodostavat tyypillisesti aikaan, paikkaan ja kivun tyyppiin tai aistimukseen liittyvät adjektiivit. Yleisesti myös tunteisiin ja mielialoihin liittyvät adjektiivit saavat täydentäviä vastakohtia, mutta kipuadjektiivien joukossa niitä on vähän, koska suurin osa tunteista on negatiivisia, joten niiden positiivisia pareja ei esiinny. Asteittaisia vastakohtia aineistossa löytyi erityisesti kivun voimakkuutta ja lämpötilaa kuvaavissa adjektiiveissa, näistä osa tosin muodostaa myös täydentäviä pareja.

Lopuksi tarkastelin vielä sitä, miten informantit näkevät adjektiivien ilmaiseman kivun voimakkuuden. Koska kaikkia adjektiiveja ei ollut tietenkään tyhjentävästi arvioitu, niin tältä osin aineistosta pystyi näkemään vain joitakin suurempia suuntaviivoja. Aineistossa oli yllättävän vähän adjektiiveja, joitten voimakkuudesta suurin osa arvioijista olisi ollut yhtä mieltä. Vaikka monet adjektiivit saivatkin samansuuntaisia arvioita, niin monella oli myös yksi tai useampi täysin vastakkaista mieltä oleva arvioija. Mikäli kuitenkin tarkasteltiin erityisesti niitä adjektiiveja, jotka sisältävät selkeästi jonkin voimakkuudesta kertovan piirteen, niin informanttien arviot olivat enemmän samansuuntaisia.

## 7. Lopuksi

Tutkimukseni tarkoitus oli analysoida suomen kielen kipua kuvaavia adjektiiveja sekä rakenteen että erilaisten semantiikan osakysymysten kannalta. Tutkimusta varten keräsin oman sana-aineiston internetissä julkaistulla Webropol-kyselyllä. Kyselyssä oli taustakysymysten lisäksi neljä varsinaista kysymystä, joista ensimmäisessä vastaajia pyydettiin luettelemaan niin paljon kipua kuvaavia adjektiiveja kuin mieleen tulee, ja kolmessa muussa kysymyksessä esitettiin luetelluista adjektiiveista tarkentavia kysymyksiä niiden ilmaiseman kivun voimakkuuteen liittyen sekä pyydettiin erittelemään mahdolliset synonyymit. Kyselyyni vastasi yhteensä 112 ihmistä, ja vain yksi vastauksista jouduttiin hylkäämään kokonaan, joten aineiston informanttien kokonaismäärä oli 111. Nämä informantit luettelivat yhteensä 331 eri lekseemiä, joista tein tutkimukseni.

Aineisto jakautui rakenteen osalta kolmeen pääryhmään: perussanoihin, johdoksiin (ml. partisiipit) ja yhdyssanoihin. Aineiston selkeästi suurin ryhmä oli johdokset, ja näiden suurin joukko partisiipit, joita oli yhteensä 173 kappaletta eli yli puolet sanoista. Substantiivikantaisia johdoksia oli noin sata eli kolmasosa sanoista, joten yhteensä johdoksia oli yli 4/5 kaikista aineiston adjektiiveista. Perussanoihin luokiteltavia adjektiiveja 53 eli noin kuudennes aineistosta. Yhdyssanoja oli ainoastaan 31 eli se oli selkeästi pienin ryhmä.

Semanttisessa analyysissä erityisesti erilaisia merkityskenttiä löytyi monia erilaisia ja erikokoisia. Synonyymejä esiintyi jonkin verran, ja ne kertyivät erityisesti tietyille sanaryhmille. Vastakohtaisuutta ei ollut kovin suurena määrin; osittain varmaan siitä syystä, että suuri osa aineiston adjektiiveista oli selkeästi negatiivisia. Myös vastakohtat keskittyivät tietyille ryhmille, esimerkiksi ajallisuutta tai paikkaa ilmaiseville adjektiiveille. Kipuadjektiivien ilmaisemasta kivun voimakkuudesta pystyi näkemään joitakin suuntaviivoja, mutta yleisesti informanttien käsitykset adjektiivien kuvaamasta voimakkuudesta vaihtelivat paljon.

Sekä viimeisen luvun voimakkuuskysymykseen että synonymiaan liittyen olisi todennäköisesti ollut hedelmällisempää tehdä ensin yksi kysely, jossa kerätään varsinaiset adjektiivit, ja perään samoille henkilöille toinen kysely, jossa heitä pyydetään luokittelemaan aiemmin kerätyt adjektiivit voimakkuuden perusteella sekä valitsemaan niistä kaikki synonyymiset. Kerätyistä adjektiiveista olisi voinut valita tietyn otoksen esimerkiksi yleisyyden ja kattavuuden näkökulmasta. Tällainen kysely olisi kyllä todennäköisesti hyvin vaikea toteuttaa internetkyselynä, koska samojen ihmisten tavoittaminen uudelleen ei luultavasti onnistuisi. Nytkin informanttien saaminen oli varsin työlästä; monet eivät todennäköisesti jaksaneet täyttää kyselyä, koska se oli melko pitkä. (Kysely oli avattu lähes 1500 kertaa, mutta vain 112 vastasi loppuun saakka.) Toisen kyselyn olisi tietysti voinut tehdä myös uudelle vastaajaryhmälle, tai mahdollisesti toteuttaa haastattelututkimuksena, mutta se vaatisi huomattavasti enemmän aikaa ja aktiivisuutta informanttien hakemisessa.

Toinen mielenkiintoinen kohde aihepiiristä olisi lääkäreille ja hoitajille suunnattu kyselytutkimus, jolla kartoitettaisiin sitä, vastaavatko lääkärien ja hoitajien näkemykset kipua kuvailevista adjektiiveista potilaiden näkemyksiä. Mikäli eivät vastaa, olisi ehkä perusteltua tehdä lääkäreille oma sanasto potilaan kielestä, jolla voisi lisätä yhteisymmärrystä. Mahdollisia jatkotutkimuksia kipuadjektiiveista tai ylipäätään kivun kielestä voisi myös tehdä yhdessä jonkin toisen tieteenalan kanssa, esimerkiksi lääketieteen tai psykologian.

Mielenkiintoinen pieni jatkotutkimuskohde voisi olla myös se, kuinka sinänsä negatiivista asiaa kuvailevat perusmerkitykseltään negatiiviset adjektiivit voivat jossain määrin muuttua kipua kuvailevassa merkityksessä positiiviseksi. Sitä voisi tutkia vastaavanlaisella kysymyksellä kuin tässä kyselyssä synonyymeja sekä adjektiivin ilmaiseman kivun voimakkuutta.

Oman kyselyni aineistoa Suomalaiseen kipusanastoon vertaillen kävi hyvin ilmi, kuinka ajatonta kipua kuvaileva sanasto on. Vaikka SuKS:n aineisto oli osittain erilainen kuin omani, ja prosessi jota varten se oli kerätty, tähtäsi ensisijaisesti kansainvälisen kipusanaston muokkaamiseen suomalaiseen kulttuuriin sopivaksi, aineistoissa oli

yllättävän paljon yhteistä. Sanaston rakenne oli samansuuntainen eli johdoksia oli suurin osa, ja kummastakin löytyi paljon yhteisiä piirteitä sekä semantiikan että sanaston koostumuksen osalta. Erityisesti tuli mieleen se, että kummassakaan aineistossa eri ollut varsinaisia muotisanoja, vaan sanasto koostui yleisistä adjektiiveista, murre sanoista, arkipäiväisistä adjektiiveista ja tilanteen vaatiessa luoduista uudismuodosteista. Kipu kestää hyvin aikaa.

## **AINESLÄHTEET:**

Pääaineisto = aineisto = kerätty kyselytutkimuksella Webropol-työkalun avulla, kyselylinkki avoinna maaliskuu-toukokuun aikana 2018.

SuKS = Suomalainen kipusanasto = Ketovuori–Pöntinen 1981: A pain vocabulary in Finnish – The Finnish pain questionnaire. *Pain 1981*, Vol. 11(2), s. 250–251.

## **MUUT LÄHTEET:**

Alekseeva, Viktoria 2012: *Kipukonstruktiota suomen kielessä*. Maisterintutkielma. Tarton yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, Tartto.

Alho, Irja – Kauppinen, Anneli 2008. *Käyttökielioppi*. SKS, Helsinki.

Estlander, Ann-Mari 2003: *Kivun psykologia*. WSOY, Helsinki.

Hakanen, Aimo 1973: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. SKST 311. SKS, Helsinki.

Hakulinen, Lauri 2000: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 5., muuttamaton painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Hovila, Hanni-Tuulia 2007: *Henkilökategoriointi kaupunkilehti Tamperelaisen kontakti-ilmoituksissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, Tampere.

Hyvärinen, Pirita 2010: *Itsen kuvaileminen naisten kontakti-ilmoituksissa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli. Turku.

Häkkinen, Jukka 2018: *Outojen kokemusten psykologia*. Docendo, Jyväskylä.

Häkkinen, Kaisa 1990: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. SKS, Helsinki.

Kalso, Eija – Kontinen, Vesa 2009: Kipu tieteellisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa *Kipu*, s. 52–63.

Kangasniemi, Heikki 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Finn Lectura, Helsinki.

Karlsson, Fred 1998: *Yleinen kielitiede*. Uudistettu laitos. Yliopistopaino, Helsinki.

Ketovuori, Heikki – Pöntinen, P.J. 1981: A pain vocabulary in Finnish – The Finnish pain questionnaire. *Pain 1981*, Vol. 11(2), s. 247–253.

Ketovuori, Heikki 1983: *Kivun sanallinen kuvailu kivun arviointimenetelmänä*. Psykologian lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto, Tampere.

*Kipu*. Toim. Maija Haanpää, Eija Kalso ja Anneli Vainio. 3., uudistettu painos. Duodecim, Helsinki 2009.

Kipusanasto yhteisymmärryksen kehittämiseksi. *Helsingin lääkäri-lehti* 2/82, s. 19. Helsingin lääkärilyhdistys ry, Helsinki 1982.



Klemettinen, Riina 2007: *Pieniä kipuja tai suurta tuskaa: kivun kielentäminen kognitiivisessa katsannossa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, Tampere.

Koivisto, Helinä 1987: *Partisiippinen leksikaalistuminen suomen kielessä*. SKST 474. SKS, Helsinki.

KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Verkkoversio. [Viitattu 14.8.2018] Saatavissa <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>

Kotus = Kotimaisten kielten keskus.

LT = *Lääketieteen termit. Duodecimin selittävä suursanakirja*. 6., uudistettu painos. Duodecim, Helsinki 2016

Lukka, Sari 1992: *Adjektiivien käyttö sanomalehtikielessä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli. Turku.

Mikone, Eve 2002: *Deskriptiiviset sanat : määritelmät, muoto ja merkitys*. SKST 879. SKS, Helsinki.

MPQ = McGill Pain Questionnaire  
[https://en.wikipedia.org/wiki/McGill\\_Pain\\_Questionnaire](https://en.wikipedia.org/wiki/McGill_Pain_Questionnaire)

NES = Häkkinen, Kaisa 2005: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. 3. painos. WSOY, Helsinki.

NS = *Nykysuomen sanakirja 1–3*. 1983. 8. painos. WSOY, Helsinki

*Nykysuomen sanavarat*. Toim. Jouko Vesikansa. WSOY, Helsinki 1989.

Palmgren, Marja-Leena 1896: *Johdatus kirjallisuustieteeseen*. WSOY, Helsinki.

Pääkkönen, Irmeli 1989: Sanojen äänneasu ja oikeinkirjoitus. Teoksessa *Nykysuomen sanavarat*. S. 357–382.

Pöntinen, Pekka J. 1980: Kivun mittaaminen. *Suomen lääkärilehti* 14/80. Suomen lääkäriliitto, Helsinki. S. 1177–1178.

Raukko, Jarno 2002: Pitämisen polysemia: miten koehenkilöt hahmottavat pitää-verbin merkitystyyppensä. *Virittäjä* 106 (3/2002). Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki. s. 354–374.

Salanterä, Sanna – Hagelberg, Nora – Kauppila, Marjo – Närhi, Matti 2006: *Kivun hoitotyö*. WSOY Oppimateriaalit, Helsinki.

Sivula, Jaakko 1989: Deskriptiiviset sanat. Teoksessa *Nykysuomen sanavarat*. S. 165–182.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.

SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Jatkuvasti päivitettävä verkkojulkaisu. Päivitetty 18.5.2018. [viitattu 14.8.2018]. Saatavissa: <http://kaino.kotus.fi/sms/>

SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 3 (R–Ö)*. SKST 556 – Kotuksen julkaisuja 62. SKS–Kotus, Helsinki 2000.

Tuomi, Tuomo 1989: Yleiskielemme murrepohjainen sanasto. Teoksessa *Nykysuomen sanavarat*. S. 28–56

Tuovila, Seija 2005: *Kun on tunteet. Suomen kielen tunnesanojen semantiikkaa*. Acta Universis Ouluensis B Humaniora 65. Oulun yliopisto, Oulu.

Vainio, Anneli 2009: Kipu ja kieli. Teoksessa: *Kipu*. S. 20–26.

Vanhatalo, Ulla 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Vesikansa, Jouko 1989: Yhdyssanat. Teoksessa *Nykysuomen sanavarat*. S. 213–258.

Virta Marketta 2005: *Työpaikkailmoitusten adjektiivien semantiikka ja rakenne*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli. Turku.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho. *Iso suomen kielioppi*. [Verkkoversio, toim. Maria Vilkuna. Viitattu 14.8.2018] Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 2008. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>

## **LIITTEET:**

### **LIITE 1: Kipuadjektiivikyselyn saateteksti**

Teen pro gradu -tutkielmaa Turun yliopiston suomen kielen oppiaineeseen ja tutkimuskohteenani ovat suomen kielen kipua kuvailevat adjektiivit. Toivoisin, että vastaisit kyselyyni, jolla kerään aineistoa tutkimustani varten. Vastaamalla kyselyyn annat samalla luvan käyttää vastauksia graduni tutkimusaineistona ja myös mahdollisissa aihepiirin jatkotutkimuksissa. Kysely on anonymi, joten vastauksia ei voi jäljittää tiettyyn henkilöön. Kysely on tarkoitettu suomea äidinkielenään puhuville. Ensisijaisesti kyselyn kohderyhmänä ovat kroonisesta kivusta kärsivät, mutta kattavuuden ja vertailuaineiston vuoksi kyselyyn ovat erittäin tervetulleita vastaamaan myös ”kivuttomat”. (Kroonisella eli pitkäaikaisella kivulla tarkoitetaan kipua, joka on kestänyt yli 6 kuukautta tai sitä, että kipua tuottava sairaus jatkuu.)

Jos sinulla on kysyttävää, ota yhteyttä sähköpostilla:

Maarit Lamminen, malammi (ät) utu.fi

Kyselyssä on taustatietokysymysten lisäksi vain neljä varsinaista kysymystä, mutta sen täyttämiseen menee aikaa n. 10–30 minuuttia adjektiivien määrästä ja kirjoitusnopeudesta riippuen, joten varaathan sopivan hetken vastaamiseen. Kyselyssä kartoitetaan mahdollisimman laajalti kipua kuvailevia adjektiiveja, joten voit halutessasi miettiä niitä jo etukäteen ennen kuin avaat linkin. (Esitestaaajien kokemusten perusteella kannattaa siinä tapauksessa kirjoittaa adjektiivit varmuuden vuoksi vaikka paperille muistiin. :-) Luettele kaikki mahdolliset mieleen tulevat kipuadjektiivit, kivun voimakkuudesta riippumatta, myös kaikki mielestäsi samaa tarkoittavat. (Adjektiivit ovat sanoja, jotka kuvailevat minkälainen asia, esine tai olento on. Esim. kaunis, aurinkoinen, monipuolinen, loistava, kivuton, hyvinvoiva.)

Kiitos jo etukäteen vastauksista!

<linkki kyselyyn>

## **LIITE 2: Kipuadjektiivikysely**

### **Kipua kuvailevat adjektiivit**

Vastaamalla tähän kyselyyn annat samalla luvan käyttää vastauksia graduni tutkimusaineistona ja myös mahdollisissa aihepiirin jatkotutkimuksissa. Kysely on anonyymi, joten vastauksia ei voi jäljittää tiettyyn henkilöön. Kysely on tarkoitettu suomea äidinkielenään puhuville. Ensisijaisesti kyselyn kohderyhmänä ovat kroonisesta kivusta kärsivät, mutta kattavuuden ja vertailuaineiston vuoksi kyselyyn ovat erittäin tervetulleita vastaamaan myös ”kivuttomat”.

Adjektiivit ovat sanoja, jotka kuvailevat minkälainen asia, esine tai olento on (esim. kaunis, aurinkoinen, monipuolinen, loistava, kivuton, hyvinvoiva).

- 1. Mieti kipua kaikilta näkökannoilta eli minkälaisia erilaiset kivut voivat olla ja luettele mahdollisimman monta mieleesi tulevaa kipua kuvailevaa adjektiivia, myös kaikki mielestäsi samaa tarkoittavat adjektiivit. (Laita jokainen sana mieluiten omalle rivilleen, sanojen määrää ei ole rajoitettu.)**

---

---

- 2. Mieti nyt luettelemiasi adjektiiveja ja valitse niistä kaikki ne, jotka kuvaavat mielestäsi hyvin voimakasta kipua (asteikolla 0-10 suunnilleen 8-10).**

---

---

- 3. Samoin valitse kaikki ne adjektiivit, jotka kuvaavat mielestäsi hyvin lievää kipua (asteikolla 0-10 suunnilleen 1-3).**

---

---

- 4. Jos luettelemiesi adjektiivien joukossa on mielestäsi samaa tarkoittavia, kirjoita ne vielä tähän erikseen, kaikki samaa tarkoittavat aina samalle riville.**

---

---

## Taustakysymykset

**Minä vuonna olet syntynyt? \***

<pudotusvalikko>

**Sukupuolesi \***

- nainen
- mies
- muu
- en halua kertoa

**Mikä on murretaustasi? Puhutko selkeästi jotain tiettyä murretta tai mikä murre/mitkä murteet ovat vaikuttaneet kieleesi? Jos et osaa sanoa, voit kertoa esimerkiksi missä päin Suomea olet asunut lapsena tai missä olet asunut pitkään. \***

---

---

**Mikä on koulutustaustasi? Valitse sen mukaan kuinka paljon olet opiskellut, älä pelkästään valmiin tutkinnon mukaan. Esim. jos olet valmistumassa lähimmän vuoden sisällä ammattikorkeakoulusta, valitse se, vaikka tutkinto ei olisi vielä valmis. \***

- kansakoulu
- oppikoulu
- peruskoulu
- lukio
- ammatillinen oppilaitos
- ammattikorkeakoulu
- yliopisto
- kansanopisto
- muu
- en halua kertoa

**Onko sinulla kielitieteellistä taustaa? \***

- Ei
- Kyllä

**Oletko kokenut pitkäaikaista kipua ja jos olet, niin kuinka kauan? (Kroonisella eli pitkäaikaisella kivulla tarkoitetaan kipua, joka on kestänyt yli 6 kuukautta tai sitä, että kipua tuottava sairaus jatkuu.) \***

- En ole kokenut pitkäaikaista kipua.
- En tällä hetkellä koe pitkäaikaista kipua, mutta olen kokenut sitä aiemmin.
- Olen kokenut pitkäaikaista kipua noin 0,5-5 vuotta.
- Olen kokenut pitkäaikaista kipua noin 5-10 vuotta.
- Olen kokenut pitkäaikaista kipua noin 10-25 vuotta.
- Olen kokenut pitkäaikaista kipua yli 25 vuotta.

**Onko sinulla diagnosoitu jokin pitkäaikaista kipua aiheuttava sairaus? Jos on, niin mikä tai mitkä? Jos et halua kertoa mikä sairaus, vastaathan kuitenkin ensimmäiseen kysymykseen. \***

---

---

**Jos sinulla on pitkäaikaisia kipuja, niin mikä on keskimäärin niiden voimakkuus? 0 tarkoittaa ei kipua ja 10 suurinta mahdollista kipua.**

<liukukytkin 0-10>

**Palautetta kyselystä:**

---

---

### **LIITE 3: Kyselytutkimuksella kerätty adjektiivaineisto**

(Mikäli adjektiivin perässä on ei ole lukua, se on ollut aineistossa vain yhdellä informantilla. Aineiston partisiipit on merkitty sinisellä.)

aaltoileva	<u>17</u>	harmittava	
ahdistava	<u>16</u>	heijastava	
aiheeton		heikko	<u>2</u>
ailahteleva		heikottava	
ajaton		hellittämätön	
ajettunut		hellä	
ajoittainen	<u>4</u>	helppo	
akuutti		helvetillinen	<u>8</u>
alueellinen		helvetinmoinen	
ankara		hengenvaarallinen	
aristava	<u>6</u>	henkilökohtainen	
arka	<u>4</u>	henkinen	
armoton	<u>2</u>	hento	
arvaamaton		hermostuttava	
aurallinen	<u>2</u>	hetkellinen	
epämiellyttävä	<u>2</u>	hidas	
epämääräinen		hiertävä	<u>2</u>
epätodellinen		hiipivä	<u>2</u>
epätoivoinen		hiipuva	
estävä		hikoiluttava	
etova		hiljainen	<u>3</u>
hahmottamaton		hillitön	
hakkaava	<u>10</u>	hirveä	<u>3</u>
hallitseva	<u>2</u>	hirvittävä	
halvaannuttava		huimaava	
hammassärkymäinen		huomaamaton	
hankaava		huutava	
harmillinen		hyökkäävä	

häijy		kalvava	<u>9</u>
häilyvä		kamala	<u>10</u>
häiritsevä	<u>7</u>	kapea-alainen	
härnäävä		karmea	
ikuinen		karsea	
ikävä	<u>2</u>	kasvava	
ilkeä		kauhea	<u>3</u>
inhottava	<u>2</u>	kestämätön	<u>2</u>
invalidisoiva	<u>2</u>	kihelmöivä	<u>7</u>
iskeeminen		kipeä	<u>2</u>
iskevä	<u>5</u>	kipinöivä	
itkettävä	<u>3</u>	kireä	
itsepäinen		kiristävä	<u>17</u>
jaksoittainen		kirpeä	
jatkuva	<u>9</u>	kirvelevä	<u>14</u>
jomottava	<u>66</u>	kiskova	
juiliva	<u>10</u>	kiusallinen	
juimiva		kivistävä	<u>5</u>
jumittava		kivulias	<u>2</u>
jurnuttava		kohtalainen	
juysivä		kohtauksellinen	
jyskyttävä	<u>19</u>	kohtauksittainen	
juystävä	<u>3</u>	kolottava	<u>7</u>
järisyttävä	<u>2</u>	kookas	
järkyttävä	<u>3</u>	korventava	
järsivä	<u>2</u>	kosketusarka	
jäykistävä	<u>2</u>	koskeva	
jäykkä	<u>2</u>	kouristava	<u>5</u>
jäytävä	<u>36</u>	kouristeleva	
jäätävä	<u>9</u>	kova	<u>13</u>
kaivertava		kramppaava	



krooninen	<u>8</u>	mielipuolinen	
kuristava	<u>5</u>	mieto	
kurova		mitätön	<u>2</u>
kutiava	<u>3</u>	muistuttava	
kutiseva		muljahteleva	
kutittava	<u>3</u>	murtunut	
kuuma	<u>6</u>	musertava	<u>4</u>
kuumottava	<u>20</u>	musta	<u>2</u>
kylmä	<u>4</u>	muuttuva	
kylmäävä	<u>2</u>	myrskyisä	
kytevä		märkä	
laaja		määrätietoinen	
laaja-alainen		nakertava	<u>2</u>
laimea		naputtava	
lamaannuttava	<u>18</u>	nautinnollinen	
lamaava	<u>3</u>	nipistelevä	
lamauttava	<u>12</u>	nipistävä	<u>3</u>
lannistava	<u>3</u>	nopea	
lievä	<u>14</u>	nyppivä	
lohduton		ohimenevä	
loputon	<u>2</u>	oikukas	
lyijynraskas		oksettava	<u>4</u>
lämmin		olematon	
läpituokeva	<u>2</u>	outo	
mahdoton		paha	<u>2</u>
makea		paikallinen	
masentava	<u>10</u>	painava	<u>13</u>
matalataajuinen		paineenomainen	
matalatasoinen		paineinen	
metallinen	<u>2</u>	painostava	
mieleton		pakahduttava	

pakottava	<u>9</u>	raaka	<u>3</u>
palava		raapiva	
paskamainen		raastava	<u>31</u>
paukuttava		raivokas	
pelottava	<u>7</u>	rajoittava	<u>4</u>
periksiantamaton		rankka	<u>2</u>
perkeleellinen		rasittava	<u>2</u>
pieni	<u>3</u>	raskas	<u>5</u>
piikikäs		rassaava	
piinaava	<u>6</u>	reaktiivinen	
piinallinen		repivä	<u>34</u>
pinnallinen	<u>2</u>	riipaiseva	
pinteinen		riipivä	<u>4</u>
pirullinen		rikkova	
pistelevä	<u>13</u>	ruma	
pisteliäs	<u>2</u>	runnova	
pistemäinen		rytmikäs	
pistävä	<u>69</u>	räjähtävä	<u>4</u>
pitkäkestoinen	<u>2</u>	räjäyttävä	
polttava	<u>73</u>	saatanallinen	<u>2</u>
poltteleva		sairas	
poraava	<u>2</u>	salakavala	
porautuva		salamoiva	<u>2</u>
punahehkuinen		salpaava	
punainen		samea	
pureutuva		sattuva	<u>2</u>
puristava	<u>27</u>	satunnainen	
puuduttava	<u>9</u>	siedettävä	<u>6</u>
puutunut		sielullinen	
pysäyttävä	<u>2</u>	sietämätön	<u>10</u>
raahkaava		sikapaha	

sirkkelimäinen		tikkuileva	<u>2</u>
sisäinen	<u>2</u>	tikusteleva	
sokaiseva		tikuttava	<u>2</u>
staattinen		toispuoleinen	<u>2</u>
sulkeutuva		toistuva	<u>3</u>
suora		toivoton	<u>2</u>
sureva	<u>2</u>	tuikkiva	<u>9</u>
surullinen		tukahduttava	<u>3</u>
suuri	<u>3</u>	tulehduksellinen	
sykkivä	<u>39</u>	tulehduksinen	
synkkä		tulinen	<u>2</u>
syrjivä		tumma	
syvä	<u>2</u>	tunnoton	<u>2</u>
sähisevä		turhauttava	
sähköinen	<u>7</u>	turpea	
sähköiskumainen	<u>6</u>	turruttava	<u>4</u>
säkenöivä	<u>4</u>	turta	
särkevä	<u>28</u>	turvonnut	
säteilevä	<u>20</u>	tuskainen	<u>8</u>
säälimätön		tuskaisa	
taaja		tuskallinen	<u>9</u>
tainnuttava	<u>3</u>	tuskastuttava	<u>4</u>
tajunnanräjäyttävä		tykyttävä	<u>26</u>
tajunnanvievä		tylppä	<u>16</u>
tajuton		tylppämäinen	
takova	<u>3</u>	tylsä	
tappava	<u>4</u>	tympeä	<u>2</u>
tasainen	<u>5</u>	tönkkö	
taukoamaton		ulkoinen	
tavallinen		uskomaton	
terävä	<u>18</u>	uuvuttava	<u>5</u>

vaalea	
vaaniva	
vaeltava	
vaimea	
valonhehkuinen	
valtava	
valuva	
valvottava	
vannemainen	<u>2</u>
venyttävä	
vihlova	<u>41</u>
viileä	
viiltävä	<u>63</u>
vittumainen	<u>3</u>
voimakas	<u>8</u>
voimaton	
voimistuva	
vähäinen	
värisyttävä	
väsyttävä	<u>8</u>
vääntävä	
yhtäaikainen	
yllättävä	<u>3</u>
äkillinen	<u>7</u>
äkinäinen	
älytön	
ärsyttävä	<u>15</u>

#### LIITE 4: Suomalainen kipusanasto MQP:n mukaan ryhmiteltynä

##### Kipukokemuksen ajallisuus:

A  
aaltoileva  
kohtauksittainen  
jatkuva  
B  
tykyttävä  
jumptuttava  
jyskyttävä

##### Kipukokemuksen alueellisuus:

pinnallinen  
toispuolinen  
säteilevä  
syvä

##### Kipukokemuksen sekoittuminen tai liittyminen paineeseen:

(punctate pressure)  
pistävä  
lävistävä  
läpituokeva

##### (incisive pressure)

terävä  
vihlova  
viiltävä  
repivä

##### (constrictive pressure)

vyömainen  
puristava  
kouristava  
tukahduttava  
musertava

##### (traction pressure)

nykivä  
tempova  
riuhkova

##### Kipukokemuksen lämpötila:

A  
kuumottava  
paahtava

polttava  
tulinen  
B  
viileä  
kylmä  
hyytävä

##### Kipukokemuksen ärsyttävyys:

A  
kutiseva  
syyhyävä  
kirvelevä

B  
hellä  
aristava  
kihelmöivä

##### Kipukokemuksen hitaus:

hiipivä  
painava  
turruttava  
jäytävä

##### Kipukokemuksen ahdistavuus:

ärsyttävä  
ahdistava  
tuskallinen

##### Kipukokemuksen kytkeytyminen elintoimintoihin:

närästävä  
kuvottava  
tainnuttava

##### Kipukokemuksen pelottavuus:

pelottava  
kauhea  
karmiva

##### Kipukokemuksen voimakkuus:

lievä  
kiusallinen  
kova  
sietämätön  
tappava